

De arbeidsmarktpositie van zzp'ers in de culturele en creatieve sector

Een verkenning van bestaande cijfers en overzicht van witte vlekken

HTH Research
Tilburg, december 2023

Henk Vinken, Bo Broers & Hans Mariën

Inhoudsopgave

1. Inleiding 1

Thema's 1

Omvang en samenstelling van de arbeidsmarkt 1

Inkomens en vermogens 1

Internationale vergelijking 2

Bestaande vragenlijstonderzoeken 2

Aanpak 2

Over wie hebben we het? 3

Leeswijzer 4

2. Omvang en samenstelling van de culturele en creatieve arbeidsmarkt 5

Wat weten we al? 6

Aantal bedrijven 6

Arbeidsvolume in VTE en dienstverbanden 6

Reflectie op de uiteenlopende aantallen zelfstandigen 8

Diffuus beeld beroepsgroepen 9

Achtergrondkenmerken 10

Schijnzelfstandigheid alle werkzame personen 13

Eerste beeld georganiseerdheid 14

Wat weten we (nog) niet? 15

Eenduidige afbakening 15

Art, art-related, non-art 15

Volledig beeld beroepsgroepen 15

Zelfstandige, ondernemer of toch werknemer? 16
Schijnzelfstandigheid culturele en creatieve sector 17
Werkomstandigheden 17
Breed beeld organisatiebereidheid 17
Aard van het werk 17
Loopbanen 18

3. Inkomens en vermogens 19

Wat weten we al? 19
Inkomens deelgroepen en deelsectoren 19
Fair Pay totale beroepsgroep 22
Vermogens huishoudens voor deelgroepen 22
Voorzieningen ziekte, arbeidsongeschiktheid, oude dag in totale economie 23

Wat weten we (nog)niet? 25
Bedrijf of beroep? 25
Beeld aantal werkkringen 25
Inkomensbestanddelen 25
Verdiensten, omzetten, tarieven en Fair Pay in de sector 26
Breder beeld vermogens 26
Voorzieningen in de sector 26
Balans betaald en onbetaald werk 26
Artificial Intelligence en online diensten 27

4. Internationaal perspectief 28

Wat weten we al? 28
Aandeel werkenden in de cultuursector 28

Aandeel werkenden naar deelsectoren EU-totaal	28
Aandeel zelfstandigen in sector	30
Achtergrondkenmerken	30
Schijnzelfstandigheid in alle sectoren samen	30
Wat weten we (nog) niet?	31
Werk naar deelsectoren	31
Tweede werkkring	31
Inkomens en vermogens	31
Schijnzelfstandigheid in de sector	31
'Dependent worker' of 'dependent contractor'?	31
Ondernemerschap	32
Arbeidsmarkt en sociale-zekerheidsregimes	32
5. Recent vragenlijstonderzoek	33
6. Conclusies	34
Wat weten we al?	34
Omvang en samenstelling van de arbeidsmarkt	34
Inkomens en vermogens	35
Internationaal perspectief	35
Wat weten we (nog) niet?	36
Omvang en samenstelling van de arbeidsmarkt	36
Inkomens en vermogens	36
Internationaal perspectief	37
7. Aanbevelingen	38
Korte termijn	38

Middellange termijn 38

Langere termijn 39

Referenties 40

Literatuur 40

Monitors 41

Online bronnen 42

Bijlagen 44

Bijlage 1: Afbakening werkenden in CCS en SBI-codes 44

Bijlage 2: Inkomensbestanddelen van het persoonlijke inkomen 49

Bijlage 3: Bestanddelen vermogenspositie huishouden in de CBS Vermogensstatistiek 51

Bijlage 4: Overzicht gesprekspartners 52

Bijlage 5: Leden begeleidingscommissie 53

1. Inleiding

Deze verkenning wil een beeld schetsen van wat we wel en wat we (nog) weten over de arbeidsmarktpositie van zzp'ers in de culturele en creatieve sector. Die behoefte werd al in 2016 door de Raad voor Cultuur en SER verwoord en is sindsdien – zeker na de Coronacrisis vanaf 2020 en de recente inflatietrends – steeds urgenter geworden.¹ Hoeveel zelfstandigen werken er en in welke sectoren, wat doen ze (binnen en buiten de sector) en wat verdienen ze, voor wie betekent werken in de sector de hoofdmoot van het inkomen, voor wie een bijverdienste, hoe verhoudt zich dat tot het buitenland, etc.? Deze en nog meer vragen worden regelmatig onderzocht, door beleidsonderzoekers, door wetenschappers, door statistici van CBS en andere instanties in binnen- en buitenland. Doel van deze verkenning is om de informatie uit deze onderzoeken samen te brengen en zo inzicht te geven in wat we al wel weten en wat (nog) niet. Dit resulteert in een aanzet voor een onderzoeksagenda en een methodiek om die agenda op te halen (via een eigen surveypanel). Dit is gegrondvest in de behoefte aan een geharmoniseerde aanpak van onderzoek.

Thema's

Wat weten we over de arbeidsmarktpositie van zzp'ers in de culturele en creatieve sector en wat (nog) niet als we naar de feiten en cijfers kijken? Dat is de hoofdvraag. Bij aanvang van de verkenning zijn in overleg met de begeleidingscommissie een aantal thema's binnen het brede veld van arbeidsmarktvaartstukken gedefinieerd. Dit geeft focus aan de verkenning. We verdiepen ons in drie inhoudelijke thema's. Daarnaast is er de wens om een overzicht te krijgen van de gehanteerde vragenlijsten uit (deel)onderzoeken. In het kort gaat het om:

Omvang en samenstelling van de arbeidsmarkt

Hoe ziet de culturele en creatieve arbeidsmarkt eruit als die verdeeld wordt naar sectoren? Wat is de omvang en samenstelling en hoe zit het met schijnzelfstandigheid. Wat moeten we daar onder verstaan en zijn er cijfers? Kijkend naar de samenstelling van de arbeidsmarkt focussen we ons op de balans van mensen (tijdelijk) in loondienst en zzp'er en op achtergrondkenmerken (leeftijd, sekse, herkomst).

Inkomens en vermogens

Hoe zien de inkomens en vermogens (inclusief reserveringen voor ziekte, arbeidsongeschiktheid en de oude dag) eruit van zzp'er in de culturele en creatieve sector? Vooral verwijzend naar (micro-)data van het CBS gaan we na wat we weten van inkomens en vermogens naar subsectoren en mogelijk ook naar beroepen en werkkringen. We gaan na of het mogelijk is om inkomens uit de eerste, tweede of elke volgende werkring te

¹ RvC & SER (2016). Verkenning arbeidsmarkt cultuursector. Den Haag: Raad voor Cultuur en Sociaal-Economische Raad. Zie ook SER & RvC (2017). Passie gewaardeerd. Versterking arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector. Den Haag: Sociaal-Economische Raad en Raad voor Cultuur.

genereren.² Het vermoeden is in de culturele en creatieve sector het staande praktijk is dat werkenden inkomens hebben uit verschillende werkkringen (al dan niet 'art', 'art-related' of 'non-art').

Internationale vergelijking

Hoe staat de Nederlandse 'culturele zzp'er' er voor als we een vergelijking maken met andere landen? We zoeken naar cijfers over de arbeidsmarktpositie van zzp'ers, inkomens, sociale zekerheid, gewerkte uren en betaalde uren, etc. We lopen tal van bronnen af om te zien wat we weten en wat we (nog) niet weten.

Bestaande vragenlijstonderzoeken

Er is behoefte aan een overzicht van afgesloten en lopende onderzoeken naar de arbeidsmarkt en zzp'ers en dan specifiek de gehanteerde vragenlijsten. Hier ligt vooral de behoefte aan afstemming en harmonisatie aan ten grondslag. Het moet voorkomen dat men het wiel moet/gaat uitvinden als nieuw onderzoek gestart wordt en het maakt zo ook een betere vergelijking van onderzoeken mogelijk. In een aparte bundel zullen we de openbaar beschikbare vragenlijsten verzamelen.

Aanpak

Om meer inzicht te krijgen in bovengenoemde thema's hebben we in deze verkenning een aantal onderzoeksstappen gezet. Gestart werd met een literatuur- en documentatiestudie. Gedurende het project is steeds nieuwe literatuur en documentatie gevonden, gelezen en verwerkt gezet. Tips voor nieuwe studies werden verkregen in een serie gesprekken met experts op de thema's. Gestart werd met gesprekken met de leden van de organisaties die samen met de Boekmanstichting deze verkenning hebben ingezet en begeleiden: Platform ACCT, de Creatieve Coalitie, Kunstenbond, OCW en de Boekmanstichting zelf. Vervolgens is met diverse onderzoekers (van universiteiten, CBS, TNO, etc.) gesproken. We werkten met een sneeuwbal methode: we vroegen de experts om nieuwe namen van experts die volgens hen een belangrijke bijdrage aan deze verkenning kunnen leveren. Zo kwamen ook experts in de arbeidsmarktpositie van zelfstandigen in het algemeen aan bod en ook experts die vanuit een internationaal perspectief aanvullende informatie over de positie van Nederlandse zzp'ers konden geven. De lijst met experts staat in de bijlage.

² Dat bleek voor beeldend kunstenaars niet te lukken. Zie: Vinken H. & H. Mariën (2019). Beeldend kunstenaars in Nederland. Cijfers over werk en inkomen. In BKNL (2019). Een Collectieve Selfie 4. Beeldende kunst in cijfers. (pp. 31-52). Amsterdam: BKNL.

De gesprekken vonden plaats aan de hand van vier hoofdvragen:

1. Wat zijn de belangrijkste vraagstukken op de thema's 'omvang en samenstelling arbeidsmarkt', 'inkomens en vermogens' en 'internationaal'?
2. Wat heeft u zelf aan cijfers en inzichten in huis?
3. Welke externe bronnen kent u/zou u aanraden mee te nemen?
4. Wie zijn goede vervolggesprekspartners/wie moeten we vooral spreken om een scherper beeld te krijgen van de thematiek? Denk aan:
 - a. Vertegenwoordigers van beroeps- en vakverenigingen
 - b. Beleidsmakers
 - c. Adviesraadsleden
 - d. Onderzoekers uit wetenschap en beleidsonderzoek

We hebben een soort stoplichtenmodel gehanteerd met al gepubliceerde recente feiten en cijfers over de thema's (groen), feiten en cijfers die op tafel komen na een nadere analyse van bestaande data (oranje) en feiten en cijfers die met de bestaande data niet op tafel te krijgen zijn (rood). Deze verkenning laat de groene en de oranje/rode cijfers en feiten zien: wat we op basis van bestaande bronnen al weten resumeren we hier (groen) en wat we (nog) niet weten (oranje/rood) laten we ook zien. Wat we (nog) niet weten is voer voor een onderzoeksagenda. De aanzet voor zo'n agenda is het onderwerp van het slothoofdstuk.

In de maanden september en oktober 2023 is onder de leden van de Creatieve Coalitie een mini-enquête uitgevoerd. Daarmee kregen we zicht op de onderzoeken die er voor die leden in de afgelopen vijf jaar naar de arbeidsmarktpositie van werkenden gedaan zijn. Dat gaf ons ook de kans een uitspraak te doen over de organisatiegraad van werkenden (in loondienst of zelfstandig werkend) in de culturele en creatieve sector.

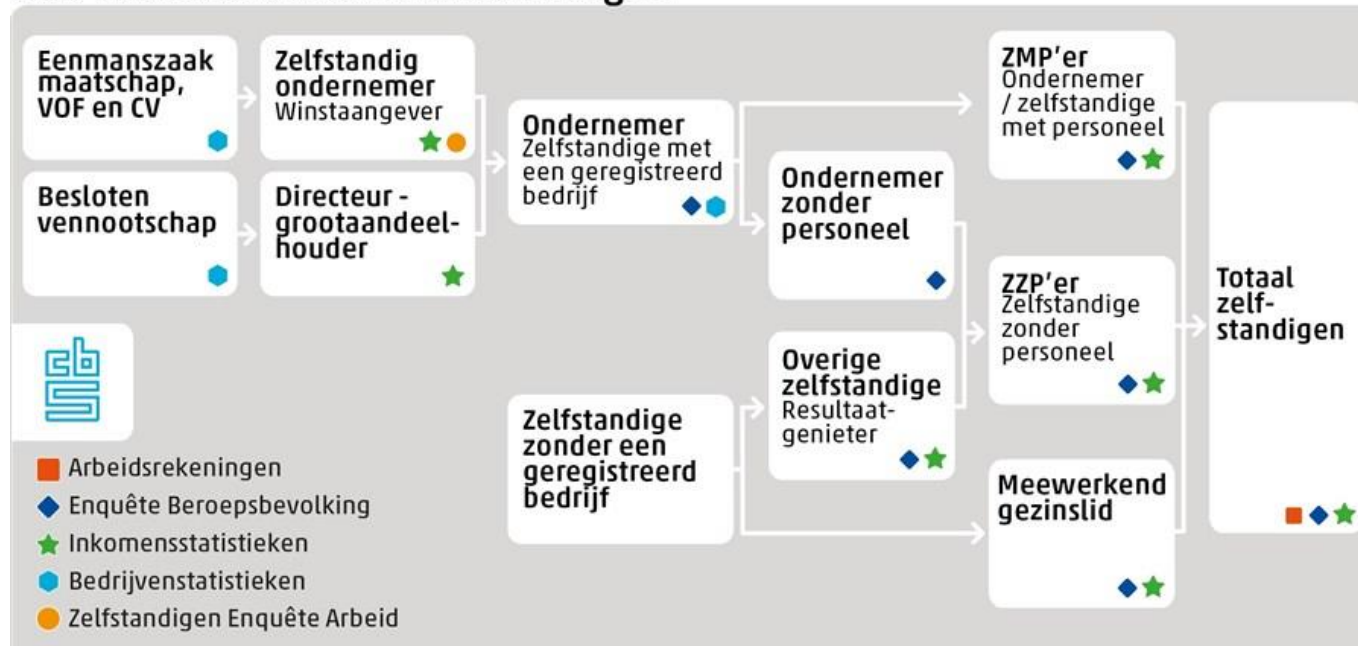
Over wie hebben we het?

Onder zelfstandigen kunnen veel verschillende soorten werkenden worden verstaan. Het volgende plaatje laat de mogelijke groepen zien en geeft ook aan welke databronnen hiervoor aangesproken moeten worden.³ In dit rapport beschrijven we zelfstandigen zonder personeel (zzp'er) en laten we ondernemers/zelfstandigen (zmp'ers) of directeur-grotaandeelhouders (dga's) buiten beschouwing.⁴ We laten wel zien dat zzp'ers vanuit verschillende perspectieven worden beschreven, bij voorbeeld vanuit de bedrijfstakken waarin ze werken en vanuit het beroep dat ze beoefenen.

³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2016/46/cbs-statistieken-over-zelfstandigen>

⁴ Het gaat ook maar om een klein aantal dga's, 200 tegen 97.000 zzp'ers in 2019-2021; zie <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2022/29/omzet-en-inkomenspositie-zzp-ers-in-culturele-sector>. Zmp'er (inclusief dga's uin bedrijven met personeel zijn bewust buiten beschouwing gelaten.

CBS-statistieken over zelfstandigen

Leeswijzer

Per thema starten we met wat we uit bestaande cijfers weten over de verschillende aspecten van de arbeidsmarktpositie van zzp'ers in de culturele en creatieve sector. Het gaat dan om openbaar beschikbare, gepubliceerde cijfers. Dat wordt gevolgd met een beeld van aspecten waarover de gesprekspartners graag cijfermatig inzicht zouden willen hebben, maar waarover op dit moment – naar ons beste weten – geen cijfers openbaar beschikbaar zijn en die extra onderzoek (vervolganalyses op bestaande data) vergen.

2. Omvang en samenstelling van de culturele en creatieve arbeidsmarkt

In de *Verkenning arbeidsmarkt cultuursector* van januari 2016 constateren de Raad voor Cultuur (RvC) en Sociaal-Economische Raad (SER) al dat er in de cultuursector een sterke stijging van het aantal zelfstandigen is en dat tegelijk in die periode het aantal banen van werknemers met 12,3% afnam (tegen 2,5% in de economie als geheel). Ook de meer recente cijfers van CBS bevestigen deze groei van het aantal zelfstandigen (groei van 61% tussen 2010 en 2021) verkenning sprak van een kleine sector met 143.000 banen en 106.000 zelfstandigen. Ook nam het aantal tijdelijke en het aantal deeltijdbanen toe en steeg ook het aantal WW-uitkeringen van werklozen uit de cultuursector.

Voortbouwend op de verkenning hebben SER en RvC een gezamenlijk advies geschreven over het verbeteren van de arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector, getiteld *Passie gewaardeerd*. Het gezamenlijke advies resulteerde in november 2017 in de *Arbeidsmarktagenda culturele en creatieve sector 2017-2023* van de Werkgroep Arbeidsmarktagenda Culturele en Creatieve Sector van Kunsten '92. Hierin worden agendapunten voorgesteld ofwel praktische voorstellen voor verbeteringen die verder verkend moeten worden door zogenaamde 'aanjagers'. Een structurele sociale dialoog, versterkt verdienvermogen en betere arbeidsvoorwaarden zijn de hoofdingrediënten van deze arbeidsmarktagenda.

Het advies *Passie gewaardeerd* komt ook met een analyse over het typische karakter van de culturele en creatieve sector. Het is een sector die sterk waarden gedreven is en die sterke externe positieve effecten heeft op tal van vlakken, intrinsiek/voor de kunsten, maar ook economisch, maatschappelijk en persoonlijk. Ondertussen is sprake van een 'imperfecte markt', aldus het advies (pagina 15): vraag en aanbod komen niet efficiënt bij elkaar; er is smaakonzekerheid en dat voedt dat het publiek op zeker speelt (met als gevolg een kleine groep winnaars). Er wordt bovendien vanuit een innerlijke 'drive' geproduceerd zonder dat duidelijk is of er vaag naar is met als gevolg overaanbod en scheve machtsverhoudingen. Ook al dalen de prijzen (en de inkomens en tarieven), men verlaat de sector niet. De vraag is of vraag een aanbod in deze sector ooit bij elkaar kan (moet) komen.

Als we teruggaan naar de jaren negentig van de vorige eeuw zien we ook een aantal (economische en sociologische) onderzoeken die in hun analyses vertrekken vanuit typische kenmerken van de culturele arbeidsmarkt (o.a. Abbing, 1993; IJdens, 1999). Ook in het recentere onderzoek van Loots en Van Witteloostuijn (2021) is aandacht voor de structurele kenmerken en typische arbeidsmarktdynamiek van de culturele arbeidsmarkt. Kort en goed, wordt de arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector getypeerd door een bijzondere relatie tussen vraag en aanbod.

IJdens (1999) heeft het over vier arbeidstypen, waaronder de 'zuivere spotmarkt', een markt waarin meer aanbod dan vraag is ('voor jou tien anderen'), waar banen slecht beschermd zijn, waar weinig werk- en inkomenszekerheid geboden worden, waar veel uitval is als er tijdelijk geen werk is en waar een praktijk heerst waarin individuele afspraken gemaakt worden.⁵ Daar tegenover staat de 'beschermd markt' waarin ook het aanbod de vraag overstijgt, maar waar collectieve afspraken gemaakt worden die werk- en opdrachtnemers beschermen bijvoorbeeld via collectieve richtlijnen. Is er tijdelijk geen werk dan kan men terugvallen op reguleringen. Er worden nog twee typen onderscheiden waarin het aanbod dominant is (met een markt voor de enkele winnaars/'sterren' en een voor beroepsbeoefenaren met een sterke rechtspositie).

Kijken we nog naar het recente werk van Loots en Van Witteloostuijn (2021). Zij benoemen een aantal eigenschappen die typerend zijn voor de culturele sector en dus voor de preciaire positie op de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld het grote, gevarieerde aanbod ('geen uitvoering is hetzelfde') die noodzakelijk dat er intermediairs zijn die keuzes maken wie uiteindelijk het publiek bereikt (met als gevolg een 'winners takes all'-principe, een beperkt aantal winnaars die een groot deel van de koek hebben; zie ook Van Klink, 2016). Velen bereiken nooit een publiek ('nobody knows'; niemand kent

⁵ Zie ook [Schots en scheef. De culturele arbeidsmarkt als ongestructureerde spotmarkt - HTH Research \(hth-research.nl\)](#)

hun werk), maar werken desalniettemin ('door hun opmerkelijke intrinsieke motivatie'). Het gevolg van deze eigenschappen is dat werk en inkomen zeer scheef verdeeld zijn. Hieruit vloeit de 'multiple jobholder' voort (Menger, 2006; Thorsby & Zednik, 2011): de kunstenaar die actief is met artistiek werk (art), werk gerelateerd aan kunst (zoals lesgeven; art-related) en ander werk (non-art).

Wat weten we al?

We hebben een beeld van de bedrijvigheid en de werkgelegenheid in de culturele en creatieve sector. De meeste publicaties werken met cijfers van het CBS. Soms wordt er met LISA-data gewerkt (met als basis registraties bij de Kamer van Koophandel). Veel van de CBS-cijfers zijn terug te vinden in de Cultuurmonitor van de Boekmanstichting (Boekman), de publicaties Waarde van Cultuur (WvC) en de Monitor Kunstenaars (MK) van het CBS zelf.⁶ In sommige gevallen (Boekman) hebben de data op een bredere aantal deelsectoren betrekking dan bij het CBS gebruik is. De LISA-data vormen de basis voor de Monitor Creatieve Industrie (MCI; Rutten et al., 2021). Ook hebben we data uit een aantal universitaire projecten waarin een bredere scope wordt gehanteerd. We bespreken hier de getallen op hoofdlijnen.

Aantal bedrijven

Het aantal bedrijfsvestigingen in de creatieve industrie varieert van 150.000 in 2017 tot bijna 180.000 in 2021. In de deelsector kunsten en cultureel erfgoed gaat het om 66.000 en 76.000 bedrijfsvestigingen. In 2021 waren er in heel Nederland 1,647.387 bedrijfsvestigingen in totaal (alle SBI-codes). Ofwel bijna 11% van alle bedrijfsvestigingen is verbonden met de creatieve industrie en minder dan 5% met kunsten en erfgoed. Het aantal bedrijven weten we (voorlopig) alleen voor het jaar 2020 (Boekman). Voor de hele creatieve industrie zijn dat er 213.000. In kunsten en erfgoed 91.000, media en entertainment 50.000 en in de creatief-zakelijke dienstverlening 72.000.⁷

Arbeidsvolume in VTE en dienstverbanden

Over het arbeidsvolume in voltijdsequivalenten (vte) hebben we verschillende getallen. Voor de hele creatieve industrie komt de Boekmanstichting in 2020 op circa 112.000 vte's. In de WvC-publicaties is dat bijna 120.000. Ook wat betreft kunsten en erfgoed zit WvC hoger (34.590 vte's tegen 30.400 bij Boekman, 2020). De cijfers uit de Monitor Kunstenaars uit 2021 hebben betrekking op de periode 2017-2019 en daaruit tekenen we het aantal kunstenaars en het aantal personen met een andere creatief beroep op: respectievelijk 164.000 en 263.000. Zo'n 64.000 kunstenaars hebben een vast of flexibel dienstverband, zo'n 94.000 zijn zzp'er (57% van 164.000). Bij anderen met een creatief beroep is het aandeel zzp'ers lager (85.000 op 263.000, is 32%). De volgende tabel vat samen

⁶ Voluit 'Monitor Kunstenaars en andere werkenden met een creatief beroep, 2021'. Hier korten we dit af tot Monitor Kunstenaars.

⁷ Zie ook Rasterhoff & Schrijen (2020) over precare werk in de cultuursector met deze CBS-cijfers over bedrijvigheid en eenmanszaken

Tabel 1: Aantallen professionals in de culturele en creatieve sector in verschillende monitors, 2020

2020	Boekman	WvC	MK*	MCI
Bedrijfsvestigingen				
- Creatieve Industrie		176.556		
- Kunsten & Cultureel Erfgoed		75.777		85.800
- Media & Entertainment				
- Creatief Zakelijke Dienstverlening				
Bedrijven				
- Creatieve Industrie	212.985			
- Kunsten & Cultureel Erfgoed	90.865			
- Media & Entertainment	49.775			
- Creatief Zakelijke Dienstverlening	72.325			
Arbeidsvolume (vte)				
- Creatieve Industrie	111.670	119.840		
- Kunsten & Cultureel Erfgoed	30.400	34.590		
- Media & Entertainment	40.490			
- Creatief Zakelijke Dienstverlening	40.790			
Werkenden (loondienst en zelfstandig)				
- Kunstenaars			164.000	
- Overige creatieve beroepen			263.000	
Banen (werknemers)				
- Creatieve Industrie	152.970	141.410		367.800
- Kunsten & Cultureel Erfgoed	47.880	43.670		137.800
- Media & Entertainment	48.950			102.000
- Creatief Zakelijke Dienstverlening	49.100			127.800
Zelfstandigen				
- Creatieve Industrie	146.700	130.604		
- Kunsten & Cultureel Erfgoed	67.200	56.655		
- Media & Entertainment	31.040			
- Creatief Zakelijke Dienstverlening	48.480			
Zelfstandigen zonder personeel (eigen arbeid & product)				
- Kunstenaars			94.000	
- Overige creatieve beroepen			85.000	

NB: WvC-bedrijfsvestigingen gaat over 2021. MK gaat over jaren 2017-2019 en vermeldt cijfers over beroepen (uit de EBB, Enquête Beroepsbevolking). Alle overige cijfers gaan over 2020 en hebben betrekking op bedrijven (registerdata).

Het aantal zelfstandigen/zzp'ers in de creatieve industrie als geheel varieert in 2020 van bijna 131.000 (Waarde van Cultuur) tot ongeveer 147.000 (Boekman). In de deelsector kunsten en erfgoed ligt dat tussen 56.000 (WvC) en ruim 67.000 (Boekman). Bij media en entertainment en bij creatief-zakelijke dienstverlening zijn dat er respectievelijk circa 31.000 en 48.500 (Boekman). In totaal waren er in Nederland in 2020 zo'n 1.023.395 zzp'ers op ruim 8,5 miljoen banen (12%). Het aandeel zzp'ers in de creatieve industrie op alle zzp'ers varieert tussen de 13% en 14%. Het aandeel zzp'ers in kunsten en erfgoed ligt tussen de 6% en 7% van alle zzp'ers. Als we de Boekman-cijfers afzetten tegen hun data over het aantal werknemers (in loondienst) zien we een aandeel zzp'ers dat varieert van 61% bij kunsten en erfgoed, 39% bij media en entertainment en 50% bij creatief-zakelijke dienstverlening.

De getallen uit de MCI zijn stevast hoger dan die in de voornoemde bronnen. MCI 2021 komt voor het jaar 2020 op 206.000 bedrijfsvestigingen waarvan zo'n 86.000 in de deelsector kunsten en erfgoed. Het meldt bijna 368.000 banen in 2020 voor de hele creatieve industrie (138.000 bij kunsten en erfgoed, 102.000 bij media en entertainment en 128.000 bij de creatief-zakelijke dienstverlening). Dat zijn ook flink hogere cijfers dan in het verleden (Rutten et al., 2019): In 2008 werden er in totaal 271.000 banen in de creatieve industrie geteld tegen 344.100 in 2018 en dus 368.000 in 2020 (zie Loots en Van Witteloostuijn, 2022: 18). Het totaal aantal banen (alle sbi-codes) in Nederland in 2020 is 8.530.550. Uitgaand van de brede definitie van MCI komen we dan op 4% banen in de creatieve industrie, tegen 2% volgens de definitie bij WvC en de Boekmanstichting. In de Monitor Creatieve Industrie (2021: 40) wordt de analyse gemaakt dat de groei van het aantal bedrijven dat van het aantal banen overtreft, ofwel dat de bedrijvigheid in de creatieve industrie steeds kleinschaliger wordt met gemiddeld 1,8 baan tegen 5 bij alle bedrijven.

Volgens de meest recente statistiek van het CBS bedraagt het totaal aantal banen van werknemers culturele en creatieve sector 161.350 in het eerste kwartaal van 2023 en het aantal zelfstandigen 149.830 per ultimo 2021. Over de breedte van de sector werkt ongeveer 50% als zelfstandige.⁸

In een aantal recente universitaire projecten komen we ook hoge getallen tegen. Op theoretische gronden is de keuze gemaakt, bijvoorbeeld in Been, Loots en Wijngaarden (2022) en in Been, Wijngaarden en Loots (2023), om een breder aantal bedrijven mee te tellen in analyses van werkgelegenheid in de creatieve industrie (zie ook Loots en Witteloostuijn, 2022). Zo komen Been et al (2022: 38), gebruikmakend van het cirkelmodel van Throsby (2008), op 174.000 mensen die in 2020 werkzaam zijn in de creatieve en culturele sector, een daling van 1.000 mensen ten opzichte van 2018, zo geven zij aan. In WvC worden 120.000 mensen in 2020 geteld tegen ruim 126.000 in 2018. Het breed uitgooien van het net, c.q. het insluiten van een groter aantal bedrijven in de analyses, leidt dus tot een onderschatting van de daling van de werkgelegenheid (als gevolg van Corona). Interessant is wel dat er een gedetailleerder onderscheid gemaakt wordt in arbeidsmarktposities, naast zzp'ers en mensen met een vast en met een tijdelijk contract, worden 'multiple jobholders', zelfstandigen met personeel, directeur-grotaandeelhouders onderscheiden (zie Been & Keune, 2021).

Reflectie op de uiteenlopende aantallen zelfstandigen

De cijfers over de aantallen zelfstandigen kunnen uiteenlopen omdat:

- Er per onderzoek verschillende soorten bedrijven en/of beroepen tot de culturele en creatieve sector worden gerekend (zie bijlage 1);
- Er verschillende groepen werkenden tot de groep zelfstandigen worden gerekend;

⁸ <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2023/25/arbeidsmarkt-culturele-en-creatieve-sector-2010-2023q1>

- In het ene onderzoek bedrijven de basis zijn (en alle zelfstandigen daarbinnen, al dan niet werkzaam in een cultureel of creatief beroep) en in het andere onderzoek werkenden in culturele en creatieve beroepen (al dan niet in een cultureel of creatief bedrijf);
- Er met verschillende databronnen wordt gewerkt (registerdata, enquêtedata, data van KvK's).

Diffuus beeld beroepsgroepen

Vanuit de verschillende eerder genoemde onderzoeken is een beeld te geven van de aantallen banen per subsector/subdisciplines. Dat beeld is opnieuw zeer diffuus. Ook nu veel verschillende getallen voor (ongeveer) dezelfde beroepsgroepen. De volgende tabel vat de cijfers samen voor alle werkenden naar beroepsgroep (zonder onderscheid voor professionals in loondienst of zelfstandige).

Ook nu weer hebben we te maken met verschillende definities. Het aantal naar deelsector uitgesplitste banen is gerelateerd aan culturele en creatieve bedrijven (ongeacht of het om culturele en creatieve beroepen gaat). Het aantal beroepen verwijst specifiek naar culturele en creatieve beroepen. Rutten en Manshanden (2022; zie ook Manshanden & Rutten, 2023) laten op basis van MCI-data zien dat wat betreft het aandeel zelfstandigen er veel variatie is naar beroepsgroep. Binnen de podiumkunsten is het aandeel hoger dan in de deelsector kunsten en erfgoed in het algemeen, net als bij fotografie binnen media en entertainment en grafisch ontwerp binnen creatief-zakelijke dienstverlening.

Tabel 2 Aantal banen en aantal kunstenaars naar beroepsgroep in verschillende monitors/onderzoeken, 2020 (selectie)

2020*	Boekman	MK	MCI	L&vW
Aantal banen in Nederlandse game-industrie	4.560			
Aantal banen openbare bibliotheken	6.851			
Aantal banen bibliothecarissen en conservatoren				9.000
Aantal banen podiumkunsten			44.600	
Aantal banen auteurs en taalkundigen				31.000
Aantal banen scheppende kunsten			41.900	
Aantal banen overig kunst en erfgoed			31.600	
Aantal banen cultureel erfgoed			19.600	
Aantal beeldend beroepen, c.q. beeldend kunstenaars		13.000		19.000
Aantal ontwerpende beroepen		81.000		
w.v. grafisch ontwerpers en multimedia-ontwerpers		40.000		
w.v. architecten van gebouwen		19.000		
w.v. product- en kledingontwerpers		18.000		
w.v. landschapsarchitecten		3.000		
w.v. architecten, planologen, landmeetkundigen en ontwerpers		0		
Aantal banen grafische vormgevers en productieontwerpers				47.000
Aantal banen uitvoerende kunstenaars				33.000
Aantal uitvoerende beroepen		47.000		
w.v. musici, zangers en componisten		19.000		
w.v. regisseurs en producenten voor film en theater e.d.		20.000		
w.v. acteurs		6.000		
w.v. dansers en choreografen		1.000		
Aantal banen journalisten				18.000
Aantal schrijvers, vertalers en overige kunstenaarsberoepen		23.000		
w.v. auteurs e.d.		19.000		
w.v. scheppende en uitvoerende kunstenaars niet elders geassocieerd		4.000		

NB: L&vW verwijst naar Loots & van Witteloostuijn (2022)

Achtergrondkenmerken

In de laatste Monitor Kunstenaars van het CBS (2021) worden achtergrondkenmerken van kunstenaars en beroepsbeoefenaars in overige creatieve beroepen becijferd. Deze cijfers worden onder andere afgezet tegen die van de totale werkzame bevolking. In deze verkenning gaan we in op de

verschillen naar leeftijd, geslacht en migratieachtergrond. De cijfers komen uit de enquêtes NEA en ZEA en gaan over de perioden 2013 tot en met 2015 en 2017 tot en met 2019.⁹

Tabel 3: Zzp'ers naar leeftijdsgroepen (%)

2013-2015		15-25 jaar	25-35 jaar	35-45 jaar	45-55 jaar	55-65 jaar	65-75 jaar	Totaal (n)
Werkzame beroepsbevolking	Totaal	15	20	22	25	16	2	8258
	Zzp – eigen arbeid	7	15	24	27	19	8	776
	Zzp - product	2	13	20	31	24	10	214
Kunstenaars	Totaal	9	27	23	22	15	4	147
	Zzp – eigen arbeid	8	23	23	24	16	5	72
	Zzp - product	1	20	15	32	24	10	14
Overige creatieve beroepen	Totaal	10	26	24	23	14	2	232
	Zzp – eigen arbeid	8	17	24	26	19	6	66
	Zzp - product	2	15	22	27	14	8	11
2017-2019		15-25 jaar	25-35 jaar	35-45 jaar	45-55 jaar	55-65 jaar	65-75 jaar	Totaal (n)
Werkzame beroepsbevolking	Totaal	15	21	20	24	18	3	8769
	Zzp – eigen arbeid	6	16	21	28	21	8	861
	Zzp - product	3	12	18	30	26	11	216
Kunstenaars	Totaal	9	27	24	22	13	5	164
	Zzp – eigen arbeid	7	24	24	24	15	7	80
	Zzp - product	4	14	18	27	22	13	14
Overige creatieve beroepen	Totaal	10	30	21	22	15	3	263
	Zzp – eigen arbeid	8	22	21	27	17	6	74
	Zzp - product	4	22	19	27	24	4	11

Bron: NEA/ZEA

De leeftijdsgroepen zijn relatief gelijkmatig verdeeld. Een derde van de kunstenaars en van de beoefenaars van overige creatieve beroepen, in totaal en de zelfstandig werkenden, is onder de 35 jaar. Een kwart is tussen de 35 en 45 jaar en nog eens een kwart tussen de 45 en 55 jaar. Minder dan 20% is 55 jaar of ouder. Dat is in 2013-2015 en in 2017-2019 zo. Ofwel, we zien in de twee perioden geen opvallende verschuivingen in de leeftijdssamenstelling van de beroepsgroep. Wel zien we een kleine dip in het 'spitsuur' van het leven, in de leeftijdsgroep tussen 34 en 45 jaar, zeker bij kunstenaars die zelfstandig aan producten werken. In 2013-2015 maakt deze leeftijdsgroep 15% en in 2017-2019 18% van het totaal uit. Dat percentage is dubbel zo hoog bij de 45-55-jarigen. We kunnen op basis van deze data niets diepgaands zeggen over het verloop in de loopbaan (in-/uitstroom) van kunstenaars en andere creatieven. We vinden in de NEA-ZEA data geen bewijs voor de stelling dat er in de sector vooral relatief veel

⁹ <https://www.cbs.nl/-/media/excel/2021/23/kunstenaars-nea-zea.xlsx>

jonge en relatief veel oude kunstenaars en creatieven zijn (Loots & Van Witteloostuijn, 2021: 51-52). Ook het idee dat er een groeiend aandeel jonge makers is, kunnen wij niet met deze cijfers onderbouwen (Ibid.).

Tabel 4: Zzp'ers naar man/vrouwverdeling (%)

2013-2015		Man	Vrouw	Totaal (n)
Werkzame beroepsbevolking	Totaal	54	46	8258
	Zzp – eigen arbeid	61	39	776
	Zzp - product	68	32	214
Kunstenaars	Totaal	61	39	147
	Zzp – eigen arbeid	61	39	72
	Zzp - product	50	50	14
Overige creatieve beroepen	Totaal	55	45	232
	Zzp – eigen arbeid	55	45	66
	Zzp - product	60	40	11
2017-2019		Man	Vrouw	Totaal (n)
Werkzame beroepsbevolking	Totaal	53	47	8769
	Zzp – eigen arbeid	59	41	861
	Zzp - product	67	33	216
Kunstenaars	Totaal	59	41	164
	Zzp – eigen arbeid	59	41	80
	Zzp - product	46	54	14
Overige creatieve beroepen	Totaal	55	44	263
	Zzp – eigen arbeid	54	47	74
	Zzp - product	66	35	11

Bron: NEA/ZEA

Mannen zijn veelal in de meerderheid, in de werkzame beroepsbevolking in totaal, onder kunstenaars en onder andere creatieve beroepsbeoefenaars, ook onder de zzp'ers. Het grootst is het aandeel mannen onder zzp'ers van de overig creatieven die een product leveren, rond de 60% in 2013-2015 en 66% in 2017-2019. Bij kunstenaars is duidelijk minder het geval: 50% in 2013-2015 en nog maar 46% in 2017-2019. In die periode zijn er meer dus vrouwen dan mannen die als kunstenaar een product leveren. Het overwicht aan mannen onder kunstenaars die vooral eigen arbeid leveren neemt ook af in de twee perioden. Onder zelfstandig werkende kunstenaars zien we, met andere woorden, een opmars van vrouwen.

Tabel 5: Zzp'ers naar migratieachtergrond (%)

2013-2015		Nederlandse	Niet-westerse	Westerse	Totaal (n)
Werkzame beroepsbevolking	Totaal	81	10	9	8258
	Zzp – eigen arbeid	80	8	12	776
	Zzp - product	85	6	8	214
Kunstenaars	Totaal	78	5	16	147
	Zzp – eigen arbeid	76	6	18	72
	Zzp - product	81	2	17	14
Overige creatieve beroepen	Totaal	79	7	14	232
	Zzp – eigen arbeid	75	8	17	66
	Zzp - product	82	3	15	10
2017-2019		Nederlandse	Niet-westerse	Westerse	Totaal (n)
Werkzame beroepsbevolking	Totaal	79	11	10	8769
	Zzp – eigen arbeid	77	10	13	861
	Zzp - product	84	8	8	216
Kunstenaars	Totaal	77	7	16	164
	Zzp – eigen arbeid	77	7	16	80
	Zzp - product	83	3	14	14
Overige creatieve beroepen	Totaal	78	9	12	263
	Zzp – eigen arbeid	75	11	14	74
	Zzp - product	79	7	14	11

Bron: NEA/ZEA

Bijna twee op de tien personen in de totale werkzame beroepsbevolking, onder zelfstandig werkende kunstenaars en onder zelfstandig werkende andere creatieve beroepsbeoefenaars heeft een niet-Westerse of Westerse migratieachtergrond. Dat is in 2013—2015 zo en ook in 2017-2019. Er zitten ook nauwelijks fluctuaties tussen de twee perioden en tussen de twee beroepsgroepen. De scope van de periode is hiervoor ook niet bijzonder ruim (van 2013 naar 2019).

Schijnzelfstandigheid alle werkzame personen

Schijnzelfstandigheid is een belangrijk thema tussen alle arbeidsmarktvaartstukken, waarschijnlijk zeker ook binnen de culturele en creatieve sector. Het is beleid om de inhuur van zelfstandig personeel tegen te gaan als 'ze eigenlijk in dienst moeten zijn (schijnzelfstandigheid)'.¹⁰ Maar is er wel voldoende bekend over wie we het hebben en hoe groot het probleem is?

¹⁰ [Voorkomen schijnzelfstandigheid | Hervormingen arbeidsmarkt | Rijksoverheid.nl](#)

ILO onderzoek heeft een definitie en afbakening van schijnzelfstandigheid. Er is sprake van schijnzelfstandigheid als voldaan wordt aan één of meerdere van de volgende criteria. De zelfstandige:

- Heeft slechts één opdrachtgever of één dominante opdrachtgever (criterium 1);
- Mag niet zelf bepalen hoe zijn bedrijf wordt gerund (criterium 2);
- Mag niet zelf werknemers aannemen indien nodig (criterium 3).

Volgens het ILO onderzoek was in 2015 bijna een kwart van alle zelfstandigen in Nederland (in alle sectoren) schijnzelfstandig. Dit komt neer op 3% van alle werkzame personen (loondienst en zelfstandig) in Nederland. In hoofdstuk 5 laten we het Europese getal zien.

Het CBS heeft cijfers over het aantal opdrachtgevers van zzp'ers verzameld.¹¹ In 2022 blijkt dat 43% van de zzp'ers 10 of meer opdrachtgevers heeft. Zo'n 8% heeft één opdrachtgever en 14% heeft wel meer opdrachtgevers maar daarvan is er één dominant (qua inkomensvorming). Bij zzp'ers die arbeid leveren is dit iets hoger, 15,3%, en bij zzp'ers die een product leveren veel lager, 7%. Het CBS biedt geen zicht op deze getallen voor de culturele en creatieve sector.

De Monitor Kunstenaars van het CBS kijkt ook specifiek naar arbeidsrelaties en kenmerken van opdracht. Voor zowel kunstenaars als overige creatieve beroepsgroepen geldt dat in 17% van de gevallen sprake is van één of één dominante klant. Verder gaf 16 procent van de kunstenaars aan dat het niet lukt om een vaste baan te krijgen. Dat is op te vatten als een indicatie voor schijnzelfstandigheid. Van belang is dat Cultureel onderwijs (SBI 8552) in de afbakening van de monitor buiten beschouwing is gebleven, terwijl het aannemelijk is dat juist in het kunst(vak)onderwijs schijnzelfstandigheid relatief veel voorkomt.

Inmiddels wordt in Nederland het criterium van één (dominante) opdrachtgever niet meer gebruikt bij het bepalen van schijnzelfstandigheid.¹² De drie actuele criteria zijn:

- Gezagsrelatie: wordt het werk inhoudelijk aangestuurd?;
- Organisatorische inbedding: worden kernactiviteiten van een organisatie vervuld of hetzelfde werk gedaan als werknemers in de organisatie?;
- Ondernemerschap: werkt voor eigen rekening en risico; wordt eigen materiaal, hulpmiddelen of expertise meegebracht.

Eerste beeld georganiseerdheid

Van 10 september tot en met 10 oktober 2023 is een mini-enquête uitgevoerd onder de 44 leden van De Creatieve Coalitie. De leden werd gevraagd hoe groot zijn hun (sub)sector inschatten wat betreft aantal werkenden in loondienst en zzp'ers en welk aandeel van beide groepen zij denken

¹¹ Hoeveel opdrachtgevers hebben zzp'ers? (cbs.nl); zie ook het onderzoek van Zipconomy voor de HR tech dienstverlener HeadFirst Group: [Zzp'ers werken vaker voor meerdere opdrachtgevers – Zipconomy](#)

¹² Zie [Overheid.nl | Consultatie Wet verduidelijking beoordeling arbeidsrelaties en rechtsvermoeden \(internetconsultatie.nl\)](#). Zie ook [Op basis van deze criteria ben je straks werknemer of zelfstandige - NRC](#)

aangesloten is bij hun organisatie. Zestien ledenorganisaties hebben de korte vragenlijst ingevuld. Dertien hiervan hebben een schatting gegeven van het aantal werkenden in de beroepsgroep(en) die zij vertegenwoordigen (in loondienst of als zzp'er).

In totaal worden 19.530 beroepsbeoefenaars in loondienst en 127.124 zzp'ers genoemd, een verhouding van 13% versus 87%. De groep die de ledenorganisaties vertegenwoordigen varieert van muzikanten tot journalisten, stemacteurs tot agenten van scenaristen, fotografen tot zangdocenten, dansers tot componisten en nog vele beroepsgroepen meer. Onder de leden zijn volgens de organisaties 4.336 mensen in loondienst en 10.833 zzp'ers, een balans van 29% versus 71%. Het aandeel mensen in loondienst die lid zijn van de organisaties is hoger dan je zou verwachten op basis van het aandeel in de totale groep werkenden, 29% versus 13%.

De organisatiegraad (aandeel georganiseerden op het totaal aantal werkenden) is 11% bij de professionals in loondienst en 23% van de zzp'ers. Er zijn dus verhoudingsgewijs meer zzp'ers lid van vak- en beroepsorganisaties dan professionals in loondienst. Let op: dit is een eerste, partieel beeld van georganiseerdheid. Niet alle ledenorganisaties hebben cijfers geleverd.

Wat weten we (nog) niet?

Naar aanleiding van de inventarisatie van bestaande bronnen en de verschillende gesprekken met stakeholders komen we tot een aantal wensindicatoren. Dit zijn indicatoren die op dit moment nog niet gemeten worden in bestaand onderzoek, maar die wel wenselijk zijn om te onderzoeken. De wensindicatoren zijn grofweg in te delen in een aantal thema's.

Eenduidige afbakening

De cijfermatige informatie is, zoals we hierboven zien, op verschillende onderdelen niet consistent. De getallen zijn onder andere sterk afhankelijk van welk soort bedrijven, beroepen en arbeidsmarktposities er worden meegerekend in de culturele en creatieve sector als geheel en in de deelsectoren daarbinnen. In de bijlage presenteren we de verschillende keuzes van de verschillende soorten onderzoeken. Het lijkt ons van groot belang dat in ieder geval de beleidsinformerende onderzoeken een gelijke basis hebben en dezelfde bedrijven en beroepen tot de culturele en creatieve sector rekenen. Dat laat uiteraard onverlet dat voor academische doeleinden andere, bredere of juist smallere, keuzes worden gemaakt. Zolang deze transparant zijn voor andere onderzoekers is dat zelfs waardevol, omdat dit tot nieuwe inzichten kan leiden.

Art, art-related, non-art

Naast een duidelijke afbakening van de creatieve sector, is er behoefte aan het categoriseren van de arbeidsmarkt naar 'art', 'art-related'- en 'non-art'-beroepsuitoefening.

Volledig beeld beroepsgroepen

Het is mogelijk om nadere analyses op bestaande CBS-data te doen met een verfijndere indeling van arbeidsmarktposities, inclusief 'multiple jobholders', en wel specifiek voor de groep bedrijven en beroepen die bij het CBS standaard tot de culturele en creatieve industrie gerekend worden.

De vraag is of we meer willen weten over de arbeidsmarktpositie van zzp'ers naar soort beroep (danser, toneelmaker, fotograaf, etc., zowel aan de makers- als de faciliterende kant van de sector) binnen de brede beroepscategorieën die het CBS hanteert. Nu is het beeld te breed en naar beroepsgroepen onvolledig en/of ontbrekend. Ook informatie over nichegroepen lijkt gewenst, zoals hiphop of delen van bk-sector.

Zelfstandige, ondernemer of toch werknemer?

Er is behoefte aan meer verdiepend inzicht in de zelfstandigen die werkzaam zijn in de culturele en creatieve arbeidsmarkt. Hoeveel zzp'ers werken als 'tussenkost' (zzp'er als opdrachtnemer en opdrachtgever, hoeveel opdrachten worden er gedaan in 'inbedding' (klus waarbij de zzp'er wordt ingehuurd als vervanging van bijvoorbeeld zwangerschapsverlof). Maar ook: wie zijn fulltime ondernemer, wie combineren het zelfstandig bestaan met loondienst of studie, wie voldoet aan het CBS-begrip 'resultaatgenieters' ofwel diegenen die uit overige werkzaamheden inkomsten genereren maar niet in voornoemde categorieën vallen (bijvoorbeeld gepensioneerden die er nog iets bij doen)?

Het voorgaande roept nog niet te beantwoorden vragen op over de status van de zelfstandige. Met name de vraag of alle zelfstandigen ook ondernemer zijn en of we beleid niet moeten 'beperken' tot de zelfstandig die ook als ondernemer functioneert. Ondernemerschap gaat een belangrijke plaats innemen in het beoordelen of iemand een 'echte zelfstandige' is.¹³ De discussie hierover loopt al geruime tijd, zeker sinds het afschaffen van de VAR c.q. de pogingen om de Wet DBA praktisch handen en voeten te geven. Dit is gerelateerd aan het vraagstuk of iemand soms niet beter als werknemer ingehuurd zou moeten worden (en er dus loonheffing en premies betaald zouden moeten worden; zie ook volgend punt over schijnzelfstandigheid). Niet iedereen is uit eigen overtuiging of uit ondernemerschap een zelfstandige.¹⁴ Sommigen willen liever (weer) in loondienst of zijn gedwongen of verleid tot zelfstandigheid terwijl zij eerder het zelfde werk deden in loondienstverband. Dat komt in allerlei sectoren voor en waarschijnlijk ook in de kunstensector. Of en in welke mate dit in deze sector voorkomt weten we (nog) niet.

Als mogelijke follow-up van de Wet DBA is een Webmodule Beoordeling Arbeidsrelatie (WBA) ontwikkeld (al is het nog geen officieel toetsingsinstrument) waarmee te bepalen zou zijn of voor een opdracht een zelfstandige kan worden ingehuurd. Uit een 2021-pilot blijkt dat minder dan 3 op 10 gevallen het advies luidt om een opdracht 'buiten dienstbetrekking' te verlenen.¹⁵ Bij een derde is de indicatie 'dienstbetrekking'. Ook in 3 op 10 is geen advies mogelijk. Dit zijn al wat gunstigere cijfers (lager aandeel dienstbetrekking) dan uit de testfase van de webmodule bleek. De webmodule heeft tot uiteindelijk niet tot minder onduidelijkheid en verdeeldheid.

Hoe de voornoemde uitslagen uitpakken voor de cultuursector is onbekend. We kunnen de discussie op een spectrum plaatsen van zelfstandigen die enerzijds bescherming geboden moeten worden (niet in staat zijn zelf voorzieningen bijvoorbeeld tegen ziekte of arbeidsongeschiktheid te treffen) en anderzijds zelfstandigen die zelfvoorzienend zijn en die vooral vrijheid willen. Hoe de cultuursector (en subsectoren daarbinnen) zich langs dit spectrum verdeelt is de vraag.¹⁶

¹³ Minister Van Gennip zegt toe dat indicatie ondernemerschap 'stevige' plek krijgt in beoordeling zzp – ZiPconomy

¹⁴ Ook over de criteria om tot ondernemer of werknemer gerekend te worden staat onenigheid. Voor de fiscus ben je als zelfstandige ondernemer als je aan een tiental criteria voldoet, zie: [Checken of ik ondernemer ben voor de inkomstenbelasting \(belastingdienst.nl\)](#). Er kan ook gekeken worden naar wat 'inbedding' is gaan heten.

¹⁵ Zie het bericht uit 2022: [Een uitweg uit de Wet DBA discussie – ZiPconomy](#); zie ook dit artikel uit 2021: [Pilot webmodule afgerond. Besluit vervolg is aan nieuw kabinet. Handhavingmoratorium blijft. – ZiPconomy](#) en dit artikel [Wet DBA | ZZP Nederland \(zzp-nederland.nl\)](#)

¹⁶ Zie ook standpunten van de Kunstenbond: [Wanneer ben je zzp'er? Zin en onzin rondom de opvolging wet DBA - Kunstenbond](#)

Schijnzelfstandigheid culturele en creatieve sector

Aansluitend op bovenstaande discussie zien we de breed gedeelde behoefte aan meer inzicht in schijnzelfstandigheid. We hebben nog geen vaststaande definitie en afbakening van schijnzelfstandigheid, weten daarom ook nog niet hoeveel schijnzelfstandigen er totaal of binnen de creatieve industrie in Nederland zijn.¹⁷

Werkomstandigheden

We weten nog niets over de werkomstandigheden van (schijn)zelfstandigen in de Nederlandse culturele en creatieve sector. We zouden voor de sector moeten kijken naar de 'physical environment' index, werk intensiteit index, werktijden kwaliteit index en de sociale omgeving index uit de European Working Condition Survey (EWCS) en piektijdenwerk.

De 'physical environment index' brengt fysieke gevaren tijdens werktijd in beeld. ILO-onderzoek laat met de EWCS data zien dat schijnzelfstandigen een groter risico lopen om blootgesteld te worden aan fysieke gevaren op de werkplek.¹⁸ De 'work intensity index' en de werktijdenindex gaan over onder andere over de werktijden, snelheid van werk, deadlines, emotionele eisen en factoren die hierop van invloed zijn. Het ILO-onderzoek laat zien dat schijnzelfstandigen minder vaak te maken hebben met intensief werk dan andere werknemers. De kwaliteit van werktijden is voor schijnzelfstandigen wel iets lager dan voor alle werkenden.

De 'social environment index' brengt de mate van agressie, pesten en geweld op de werkvloer in beeld en de mate van steun van collega's dat ervaren wordt. Het ILO onderzoek laat zien dat de sociale omgeving voor schijnzelfstandigen redelijk vergelijkbaar is met die van andere werkenden als het gaat om pesten agressie en geweld. De steun van collega's is aanzienlijk lager bij schijnzelfstandigen dan bij werknemers in loondienst: 47% van de schijnzelfstandigen ervaart (bijna) altijd help en steun van collega's tegenover 71% van de werknemers in loondienst.

Breed beeld organisatiebereidheid

Tot nu toe is er een beperkt beeld van de organisatiebereidheid van werkenden in de creatieve sector (wie wil zich organiseren in vak- en beroepsverenigingen). We hebben alleen de informatie uit de mini-enquête van DCC. We weten ook niets over het aantal werkenden aangesloten bij broodfondsen, geefkringen en andere van dergelijke gemeenschappelijke initiatieven.

Aard van het werk

Veel publicaties die gaan over de arbeidsmarktpositie van werkenden in de culturele en creatieve sector (alleen) gaan over de juridische positie (werknemer of zelfstandig bijvoorbeeld) of de vorm waarin het werk gegoten is (fulltime of deeltijd bijvoorbeeld). Het gaat veel minder over wat het werk inhoudt, wat mensen in de sector doen, hoe hun werkzaamheden en zichzelf hierin door de tijd veranderen en onder welke invloeden die verandering dan plaatsvindt. Als we inzoomen op 'multiple jobholders' zou het interessant zijn te weten wat de ideale mix is. Zijn dat meerdere

¹⁷ Zie het speciale nummer van het Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken, vol. 33, issue 3, 2017, over zzp'ers (in het algemeen). Voor een discussie over schijnzelfstandigheid zie Kösters en Smits in dit tijdschrift: [Zelfstandig of toch niet? | Amsterdam University Press Journals Online \(aup-online.com\)](https://www.aup-online.com)

¹⁸ Williams, C. & Lapeyre (2017) *Dependent self-employment: trends, challenges and policy responses in the EU*. International Labour Organization. Dublin: ILO.

artistieke banen of juist een artistieke en een niet-artistieke baan? Ook weten we niet of kunstenaars vooral autonoom werk maken en/of ook werk in opdracht (als beide soort werken gemaakt worden, hebben we het over de artistieke praktijk van de 'hybride' kunstenaar; zie van Winkel et al., 2012).

Loopbanen

Aansluitend op het bovenstaande zou bezien moeten worden of de loopbanen van (zelfstandig werkende) kunstenaars en andere creatieven beter in beeld gebracht kunnen worden. Wat betekent het om in deze tijd een beginnend of juist een gevorderd kunstenaar of creatieveling te zijn? Wat houdt het in om kunstenaar of een creatieveling te zijn in verschillende levensfasen (jong, middelbaar/in het 'spitsuur' van het leven of juist oud; zie Delfgaauw, 2017) of om als kunstenaar gevormd te zijn in uiteenlopende tijdperken (te behoren tot verschillende generaties)? Het idee is dat de huidige beroepspraktijken, zeker die van zelfstandigen, steeds minder langs voorspelbare paden verlopen. De vraag is dan hoe die dan wel verlopen? Het levensloopperspectief kan ons hierbij mogelijk helpen.¹⁹ Dat legt de nadruk op de invloed van eerdere beslissingen in de artistieke loopbaan (padafhankelijkheid), op de rol van belangrijke anderen (met name 'deuopeners': mensen die je de weg kunnen wijzen, jou hun hulpbronnen aanreiken), op de betekenis van diegenen met wie je samenleeft en werkt (en hun netwerken).

¹⁹ Zie de blog over dit onderwerp op de site van HTH Research: [Er is nog zoveel te doen. Kunstenaars en het levensloopperspectief - HTH Research \(hth-research.nl\)](https://www.hth-research.nl/blog/er-is-nog-zoveel-te-doen-kunstenaars-en-het-levensloopperspectief).

3. Inkomens en vermogens

Belangrijkste bronnen voor de inkomens en vermogenspositie van zzp'ers in de culturele en creatieve sector zijn registerdata die beschikbaar zijn bij het CBS en onderzoeken die door verschillende onderzoeksinstellingen zijn uitgevoerd.

Statistieken over het inkomen en vermogen komen bij het CBS tot stand via het Integraal Inkomens- en Vermogensonderzoek (IIV). Voor persoonskenmerken wordt daarbij uitgegaan van de bevolkingsstatistiek. Inkomens- en vermogenscomponenten zijn met name afkomstig van de aangiftes inkomstenbelasting en aanvullende bronnen.

CBS maakt daarbij onderscheid tussen inkomens van personen en huishoudens. Het persoonlijk inkomen is het totaal van inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen. Premies inkomensverzekeringen worden daarbij in mindering gebracht. Een aantal bestanddelen van het besteedbare inkomen van het huishouden waarvan niet eenduidig vastgesteld kan worden aan welke persoon in het huishouden deze inkomsten toegerekend moeten worden zoals, de kinderbijslag en huurtoeslag worden daarbij niet bij het persoonlijk inkomen geteld.

Onder vermogen verstaat het CBS het verschil tussen bezittingen en schulden. De bezittingen bestaan uit bank- en spaartegoeden, effecten, onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en overige bezittingen. De schulden betreffen onder meer de hypotheek voor de eigen woning, studieschulden en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden.

Wat weten we al?

Inkomens deelgroepen en deelsectoren

Het CBS definieert in registerdata het persoonlijke inkomen als het persoonlijke primaire inkomen (bruto-inkomen van een persoon uit arbeid en uit eigen onderneming) vermeerderd met uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen. Het zelfstandigeninkomen is het gedeelte van het persoonlijk inkomen dat toegeschreven kan worden aan activiteiten als zelfstandige. Voor zzp'ers betreft dit het inkomen uit eigen onderneming. In CBS registerdata kan het inkomen uit deze arbeid in loondienst en uit eigen onderneming worden onderscheiden. Inkomens van zzp'ers worden standaard opgenomen in Statline tabellen van het CBS en kunnen worden uitgesplitst naar 4-cijferige SBI code in de reguliere publicatie: <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/84467NED/table>. Voor de exacte (landelijke geaccepteerde) definitie van de creatieve (deel)sectoren is feitelijk een 5-cijferige SBI code nodig, maar deze tabel geeft wel een goed overzicht van deelsectoren op 3- of 4-cijferig SBI code niveau.

Een selectie van deze openbaar beschikbare data levert bijvoorbeeld de volgende gegevens over persoonlijke en zelfstandigeninkomens van zzp'ers in enkele culturele (deel)sectoren die voldoen aan de publicatie-eisen van het CBS.

Tabel 6: Gemiddeld inkomens zzp'er (*1.000 euro).

	Gemiddeld persoonlijk inkomen				Gemiddeld inkomen als zelfstandige			
	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
Culturele en creatieve deelsectoren								
5911 Productie van film en televisie	34,9	34,6	36,5	36,1	23,1	23,9	26,2	24,3
5912 Facilitaire diensten voor film, tv	34,7	36,3	38,4	37,1	27,9	29,3	31,7	27,7
5920 Maken en uitgeven geluidsopnamen	32,4	32,7	33,9	34,6	19,2	20,3	21,5	20,5
9001 Podiumkunst	28,9	30,1	31,2	29,3	17,3	18,2	19,2	14,4
9002 Diensten voor uitvoerende kunst	30,5	31,8	33,4	30,8	20,3	21,3	22,7	17,0
9003 Scheppende kunst	26,6	27,5	28,7	29,4	16,2	17,0	18,1	17,3

Het is mogelijk om de exacte definitie te hanteren van de culturele en creatieve sector en dat gebeurde in dit kader door het Ministerie van OCW via een maatwerkvraag aan het CBS. Deze maatwerkvraag resulteerde in een publicatie op de website van het CBS²⁰. Daarin is onderstaande tabel opgenomen die het zelfstandigeninkomen en het (totale) persoonlijke inkomen van de zzp'ers in de (deelsectoren van de) culturele en creatieve sector in 2019 beschrijft.

Tabel 7: Gemiddelde inkomens zzp'er 2019 (*1.000 euro).

	Zelfstandigeninkomen	Persoonlijk inkomen	Bruto huishoudinkomen
Totaal ZZP Nederland	26,9	42,7	106,9
Totaal Culturele en creatieve sector	17,5	32,2	87,9
wv Kunsten en erfgoed	15,4	30,2	81,0
wv Media en entertainment	17,2	35,3	91,8
wv Creatief zakelijke dienstverlening	22,4	34,6	95,7
wv Onderwijs	10,7	22,8	83,5

Naast registerdata is en wordt ook in verschillende onderzoeken en door verschillende onderzoeksinstanties onderzoek gedaan naar de inkomenspositie van zzp'ers in de culturele en creatieve sector. Bijvoorbeeld in de Zelfstandigen Enquête Arbeid (ZEA), een enquête die sinds 2015 tweejaarlijks door TNO wordt uitgevoerd en waarin zelfstandig ondernemers worden bevraagd over hun arbeidsomstandigheden en inzetbaarheid. Daarin worden feitelijke inkomensgegevens niet gevraagd, maar toegevoegd vanuit de eerder genoemde registerdata van het CBS. Naast deze kwantitatieve inkomensgegevens worden ook meer kwalitatieve vragen gesteld onder andere over de tevredenheid over het inkomen en het al dan niet kunnen rondkomen bij het rondkomen bij het wegvallen van inkomen uit onderneming. De meest recente meting in 2023 leverde 6.839

²⁰ [Omzet en inkomenspositie zzp'ers in culturele sector \(cbs.nl\)](https://www.cbs.nl/omzet-en-inkomenspositie-zzp-ers-in-culturele-sector)

(voldoende) ingevulde vragenlijsten op. Gemiddeld ruim 800 van deze respondenten waren volgens ZEA 2023 (zelfstandig) werkzaam in de culturele en creatieve industrie (bijna 325 kunsten en erfgoed, zo'n 175 in media en entertainment en rond 310 in de creatief zakelijke dienstverlening). Resultaten zijn te raadplegen via een benchmarktool, maar niet op het niveau van de zzp'ers in de culturele en creatieve sector.²¹ Op verzoek kunnen onderzoekers van TNO resultaten van de ZEA leveren voor deze zelfstandigen in de culturele en creatieve sector. Vanwege de kleinere n-tallen worden dan mogelijk data van verschillende metingen samengevoegd.

Loots en van Witteloostuijn (2021) verrichten in 2019 onderzoek naar de inkomens en verdienvermogen in creatieve sectoren. Zij constateren (ook) dat inkomen uit artistiek werk wordt aangevuld met inkomen uit ander werk of uitkeringen. In het eindrapport zijn eveneens gemiddelde en mediane zelfstandigeninkomens en persoonlijke inkomens in 2017 opgenomen van zelfstandigen in creatieve deelsectoren gebaseerd op CBS registerdata. Zie deze tabel. Het betreft in deze tabel zelfstandigen met én zonder personeel.

Tabel 8: Inkomen in 2017 van zelfstandigen in de kunsten en creatieve sectoren (* 1.000 euro)

	Gemiddeld persoonlijk inkomen	Mediaan persoonlijk inkomen	Gemiddeld inkomen als zelfstandige	Mediaan inkomen als zelfstandige
Alle economische activiteiten	45,3	33,5	29,9	16,6
Kledingindustrie (geen bontkleding)	23,5	16,0	15,4	7,7
Sieradenindustrie (geen imitatie)	25,4	19,6	16,3	9,0
Uitgeverijen van boeken	49,1	32,6	26,8	13,0
Productie van film en televisie	37,2	27,6	25,2	16,5
Maken en uitgeven van geluidsopnamen	35,6	25,0	22,0	10,9
Architectenbureaus	44,9	35,7	32,5	23,7
Reclamebureaus	38,3	31,5	29,5	21,1
Industrieel ontwerp	29,0	22,7	18,2	9,2
Fotografie en foto-ontwikkeling	27,6	21,7	15,4	7,6
Podiumkunst	29,6	22,4	17,9	11,5
Scheppende kunst	27,2	20,6	16,6	9,5
Musea en expositieruimten	30,1	21,0	15,0	5,1

In het onderzoek zijn ook kwalitatieve data verzameld via vragenlijstonderzoek in de periode 2015-2017 vanuit het Creatief Ondernemerschapslab (COL-data) met meer dan 16.000 respondenten. Resultaten zijn niet openbaar maar op te vragen bij de onderzoekers.

²¹ <https://www.monitorarbeid.tno.nl/nl-nl/onderzoeken/zea/>

Fair Pay totale beroepsgroep

Uit verschillende onderzoeken van SiRM naar de 'meerkosten' van fair pay op landelijk en gemeentelijk (en soms provinciaal) niveau blijkt dat meerkosten voor fair pay (uitgedrukt als percentage van de personele lasten) hoger zijn naarmate er meer zzp'ers worden ingehuurd.²² Anders gezegd, juist als er veel zzp'ers en overig ingehuurd personeel wordt ingezet (met name in de beeldende kunsten en creatieve industrie), zijn de meerkosten relatief hoog. Die 'meerkosten' bestaan het compenseren van tekortschietende beloning (bezien ten opzichte van beloningsrichtlijnen en cao's) en van onbetaald structureel overwerk. Goudriaan (2023: 3): "In totaal bestaat 43% van de meerkosten uit meerkosten van zzp'er en andere inhuur, hoewel zij slechts 23% van de personele kosten voor hun rekening nemen".

Vermogens huishoudens voor deelgroepen

We willen data over vermogens voor het voetlicht brengen om zo te kunnen zien of zzp'ers voorzieningen kunnen treffen voor werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid, pensioen, et cetera. In de vermogensstatistiek van het CBS wordt een beeld wordt gegeven van de samenstelling en verdeling van het vermogen van huishoudens in Nederland.²³ Onder vermogen verstaat het CBS het verschil tussen bezittingen en schulden. De bezittingen bestaan uit bank- en spaartegoeden, effecten, onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en overige bezittingen. De schulden betreffen onder meer de hypotheek voor de eigen woning, studieschulden en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden. In bijlage 3 zijn de verschillende vermogensbestanddelen zoals die door het CBS worden onderscheiden opgenomen.

Tabel 9: Mediane huishoudvermogens zzp'er (*1.000 euro).

	Vermogens van zelfstandigen				Mediaan bedrijfsvermogen			
	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
Culturele en creatieve deelsectoren								
5911 Productie van film en televisie	61,2	79,9	98,1	117,5	9,8	10,3	11,4	12,7
5912 Facilitaire diensten voor film, tv	59,1	77,7	95,1	121,8	12,4	13,0	14,1	16,6
5920 Maken en uitgeven geluidsopnamen	51,1	56,5	73,8	96,2	8,0	8,6	9,4	10,4
9001 Podiumkunst	28,4	39,4	52,4	67,7	5,0	5,3	5,7	6,2
9002 Diensten voor uitvoerende kunst	40,5	56,8	74,8	94,0	7,8	8,1	8,9	10,8
9003 Scheppende kunst	78,0	96,9	122,8	139,8	6,3	6,6	7,4	7,7
Totaal zzp'ers in cultuur, sport & recreatie	54,2	70,6	85,2	103,2	6,6	6,9	7,7	8,5
Totaal zzp'ers alle economische activiteiten	111,1	130,6	153,4	171,8	18,2	19,3	21,2	22,8

²² Zie Goudriaan, R. (2023). Wat kost fair pay? Een synthese van onderzoek op lokaal niveau naar de meerkosten van Fair Pay. Utrecht: SiRM. Zie ook Geukema, R. & R. Goudriaan (2019). Op weg naar het nieuwe normaal. Minimale meerkosten van de toepassing van de Fair Practice Code in de culturele en creatieve sector. Utrecht: SiRM/PPMC. Eind 2023 volgt een update van dit eerste landelijke onderzoek naar fair pay. Inmiddels is ook in de gemeente Tilburg een vergelijkbaar onderzoek gedaan – Geukema, R., H. Vinken & R. Goudriaan (2023). Meerkosten van de invoering van Fair Pay in Tilburg. Een analyse voor meerjarige gesubsidieerde instellingen. Utrecht: SiRM – en verschijnt eind 2023 een zelfde onderzoek in Fryslân en Leeuwarden.

²³ <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/diversen/2021/aanvullende-onderzoeksbeschrijving-vermogensstatistiek-van-huishoudens--vanaf-2006-->

Cijfers over de vermogens van zzp-ers zijn ook beschikbaar via de eerder genoemde link naar de open data van het CBS.²⁴ In tabel 9 is het vermogen weergegeven van het huishouden waartoe de zzp-er behoort. Daarnaast is ook het bedrijfsvermogen opgenomen van zelfstandig ondernemers.

Voorzieningen ziekte, arbeidsongeschiktheid, oude dag in totale economie

CBS-registerdata bevat informatie over premies voor inkomensverzekeringen, meer specifiek over de betaalde premies voor arbeidsongeschiktheid en voor lijfrentes. Daarmee is te bepalen of zzp'ers in de creatieve industrie zijn verzekerd tegen arbeidsongeschiktheid en of zij via lijfrentes in hun pensioen voorzien. In 2021 betaalde 17 procent van de ruim 1 miljoen zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) met een hoofdinkomen uit ondernemerschap een premie voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering. In 2021 betaalde 9 procent van de zzp'ers lijfrentepremie als pensioenvoorziening. In de afgelopen jaren is het aandeel dat premie betaalt voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering of lijfrente steeds gedaald²⁵. Deze premies zijn via maatwerk ook uit te splitsen voor de zzp'ers in de creatieve en culturele sector. In de deelsector "*Cultuur, recreatie en overige diensten*" lagen deze percentages in 2017 onder het landelijk gemiddelde. In deze deelsector betaalde 7,1 procent van de zelfstandigen zonder personeel premie voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering en 5,2 procent voor een lijfrente. Dat is beduidend lager dan de landelijke percentages van alle zzp'er zonder personeel, respectievelijk 18,6 en 9,6 procent²⁶.

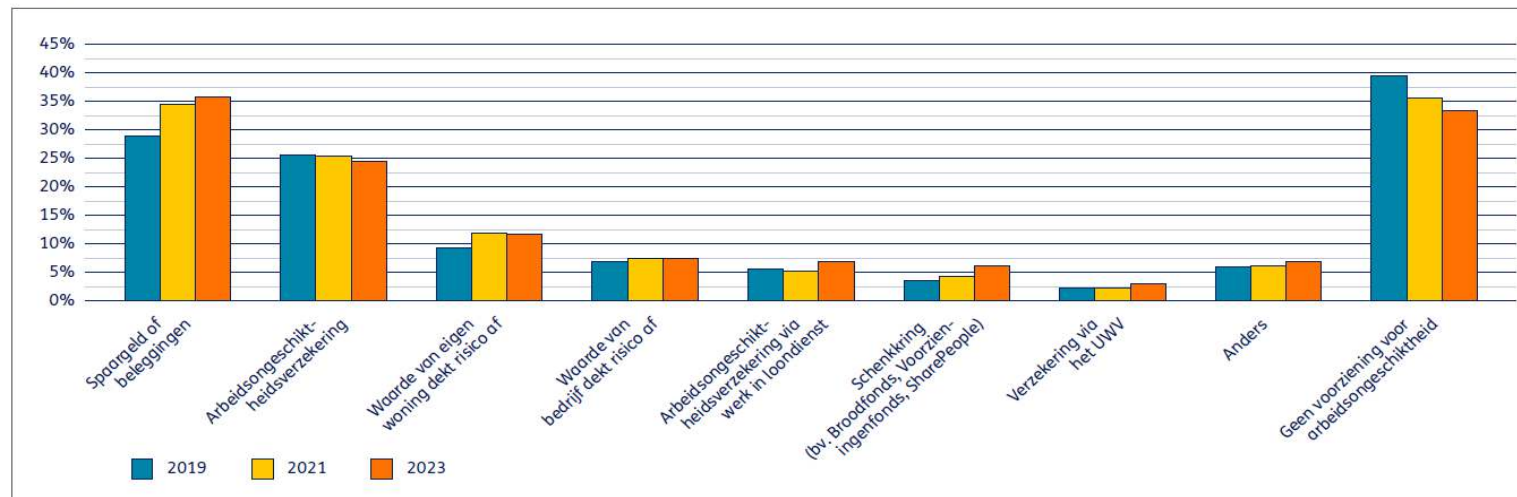
Verder wordt in de eerder genoemde Zelfstandigen Enquête Arbeid (ZEA) aan zzp'ers gevraagd of zij iets hebben geregeld voor als zij eventueel arbeidsongeschikt zouden raken. In 2023 gaf 37 procent van de zelfstandig ondernemers zonder personeel aan zo nodig terug te kunnen vallen op spaargeld of beleggingen. Dit is de meest genoemde, en sinds de meting vanaf 2019 de sterkst toegenomen getroffen voorziening. Ook sluiten steeds meer ondernemers zich aan bij een schenkring, zoals een broodfonds. Het aandeel dat zich via een arbeidsongeschiktheidsverzekering (AO-verzekering) tegen dit risico zegt in te dekken is sinds 2019 vrijwel gelijk gebleven. Zie deze figuur uit de in juli 2023 verschenen rapportage van de ZEA. Zoals eerder vermeld zijn deze cijfers ook via maatwerkonderzoek door onderzoekers van TNO uit te splitsen voor de zzp'ers in de culturele en creatieve industrie.

²⁴ <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/84467NED/table>.

²⁵ <https://www.cbs.nl/nl-nl/faq/zzp/hebben-zzp-ers-een-voorziening-voor-arbeidsongeschiktheid-of-pensioen->

²⁶ <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/20/inkomensverzekeringen-zelfstandigen-2011-2017>

Figuur 11.1 Voorzieningen voor arbeidsongeschiktheid, zelfstandig ondernemers

Bron: TNO-CBS (ZEA), 2019-2023

Zondervan, Heinen en Rutten (2023) hebben Motivaction-paneldata bekeken op oudedagsvoorzieningen van creatieve zzp'ers. Zij hanteren de indeling van zzp'ers zoals gangbaar in de Monitor Creatieve Industrie (werkenden met 0 tot 1 werknemer). Zo'n 62% kan niet maandelijks geld opzij zetten, één op tien moet later van alleen aow leven en vier op tien hebben een eigen vermogen vergaard via sparen of beleggen. Driekwart wil aan de slag met een oudedagsvoorziening en hiervan wil driekwart een individuele regeling. Drie op tien van alle creatieve zzp'ers heeft een voorkeur voor een collectieve oplossing.

In de Monitor Freelancers en Media van HTH Research (Vinken & Mariën, 2023) is systematisch nagegaan of freelance (foto)journalisten, schrijvers en fotografen zich kunnen verzekeren tegen de gevolgen van ziekte of arbeidsongeschiktheid. In 2023 zei 66% dat niet te kunnen. Dat was in de periode 2014-2018 ook al zo. Voor alleen 2023 weten we dat 19% van deze mediafreelancers zo'n verzekering ook niet nodig vindt. Er is ook gevraagd of zij geld opzij leggen voor de oude dag. Zo'n 40% doet dat in geen enkele vorm, 27% via een particuliere verzekering en 2% via een broodfonds. Ook nu geen grote veranderingen door de tijd.²⁷

Ook De Creatieve Coalitie heeft in het voorjaar van 2023 een enquête onder 500 leden op dit onderwerp gehouden en daaruit blijkt dat slechts 11% een aov heeft en dat 56% heeft niets geregeld voor langdurige ziekte.²⁸ Het is niet bekend hoe representatief het onderzoek is.

²⁷ Onderzoek werk en inkomen zelfstandigen 2023 | Nederlandse Vereniging van Journalisten (nvj.nl)

²⁸ Meerderheid culturele en creatieve zzp'ers onverzekerd bij arbeidsongeschiktheid — De Creatieve Coalitie

Wat weten we (nog)niet?

Bedrijf of beroep?

In de registerdata van het CBS hebben we geen informatie over het beroep, wel over de bedrijfssector waarin werkenden, inclusief zzp'ers, actief zijn. Binnen de bedrijfssectoren die aan de culturele en creatieve sector verbonden zijn, werken mensen in een cultureel of creatief beroep (podiumkunstenaars, ontwerpers, filmers, etc.) en mensen die niet in zo'n beroep werken (management, secretariaat, IT'ers, etc.) maar dus wel in een bedrijf in die sector. Via surveydata van het CBS, zoals die van EBB, of van TNO, zoals NEA en ZEA, weten we wel meer over het beroep. In het eerste geval weten we meer over inkomens en vermogens op het niveau van bedrijven, maar dus niet over inkomens en vermogens van cultureel en creatief werkenden. In het tweede geval hebben we geen totaalbeeld van de verdienste in de totale culturele en creatieve sector en moeten we genoeg nemen met inzicht in inkomens en vermogens naar beroepsgroep.

Beeld aantal werkkringen

In de Enquête Beroepsbevolking (EBB) is gevraagd naar het aantal werkkringen en naar enkele kenmerken van die werkring(en). De eerste werkring is de werkring waarin een persoon de meeste uren per week werkzaam is. De tweede werkring is gebaseerd op het grootste aantal werkzame uren na de eerste werkring et cetera. In de creatieve sector is het gebruikelijk om meerdere werkkringen te hebben waarin meerdere zzp posities of een positie als zzp'er met een baan in loondienst wordt gecombineerd. Van de eerste twee werkkringen is bekend of men als zzp'er of als werknemer actief is in die werkring.

Inkomensgegevens worden vanuit de inkomensstatistiek toegevoegd aan data van de EBB. Het is niet altijd mogelijk om het inkomen te bepalen dat wordt verdiend met werk als zzp'er in de creatieve sector. Van personen met één werkring kan het inkomen uit arbeid direct worden gerelateerd aan de werkzaamheden als zzp'er of als werknemer in die werkring. Via maatwerkanalyse is het soms mogelijk om ook ingeval van twee werkkringen inkomens aan een specifieke werkring te relateren. Als sprake is van zzp posities in verschillende werkkringen, of als sprake is van drie of meer werkkringen is het niet mogelijk om inkomens in een specifieke werkring te bepalen. Om die reden is via data van de EBB niet altijd te analyseren wat een zzp'er in de creatieve en culturele sector verdiend met het werk als zzp'er in die sector.

Inkomensbestanddelen

Er is weinig informatie beschikbaar over de verschillende inkomensbestanddelen van het zelfstandigeninkomen en het persoonlijk inkomen. Via registerdata is niet te bepalen of zzp'ers in de culturele en creatieve sector inkomen genereren met kunstzinnige en creatieve activiteiten of met andersoortige werkzaamheden. Anders geformuleerd: niet duidelijk is welk deel van het inkomen komt uit "art", "art-related" en "non-art" werkzaamheden. Ook kan gekeken worden naar de verschillende soorten opdrachten binnen deze driedeling: stapelt men verschillende kleine opdrachten en in welke mate dragen die bij aan een totaalinkomen?

Er is wel enig en gefragmenteerd inzicht via onderzoek naar verschillende artistieke beroepen vanuit verschillende sectororganisaties. Onderzoek dat echter niet altijd openbaar is. Enkele voorbeelden zijn onderzoek onder popmuzikanten (IVA Beleidsonderzoek en later HTH Research), onderzoek naar de inkomens en het verdienvermogen van beeldende kunstenaars (Collectieve Selfies van HTH Research en ook onderzoek van APE Research) en onderzoek onder acteurs (IVA en ook weer HTH Research). In het laatste onderzoek bleek bijvoorbeeld dat ruim 60 procent van

het totale jaarinkomen van acteurs voortkomt uit acteerwerk ('art'), 16 procent uit ander werk binnen het vakgebied ('art-related') 11 procent uit ander werk en 10 procent uit uitkeringen ('non-art').

Verdiensten, omzetten, tarieven en Fair Pay in de sector

Onder deze noemer hebben experts die we hebben gesproken en ook de respondenten van de DCC-mini-enquête aangegeven dat ze meer informatie nodig hebben over de inkomenspositie van verschillende groepen creatieven (regisseurs, jazz-musici, schrijvers, etc.). Inzage in de omzetcijfers van zelfstandigen in de verschillende achterbannen wordt bepleit. Ook is er behoefte aan inzicht in de gehanteerde tarieven in een zo breed mogelijk aantal beroepsgroepen, inclusief auteursrechtelijke vergoedingen, liefst langs de hele keten van makers, impresario's, distributeurs, podia, festivals, opleidingen, etc.

Zeker gezien de discussie over Fair Practice en dan met name Fair Pay zijn dit relevante vragen. Zoals we zagen worden juist zzp'ers (en andere inhuur) niet fair betaald, dat wil zeggen het aandeel in de 'meerkosten' (als er wel fair betaald zou worden, beloningsrichtlijnen werden gevolgd en structureel overwerk betaald werd) is vooral hoog voor zzp'ers.²⁹ Wat dit voor de zzp'ers en andere inhuur (in met name de deelsectoren beeldende kunsten en creatieve industrie) precies betekent aan inkomensderving weten we op basis van alle fair pay onderzoeken niet.³⁰

Breder beeld vermogens

Vermogens worden door verbeteringen in de vermogensstatistiek van het CBS steeds beter waargenomen, maar nog steeds niet volledig. Er zijn nog enkele tekortkomingen bijvoorbeeld in de waarneming van creditcardschulden, betalingsachterstanden en schulden bij (web)winkels. Belangrijker is echter dat vermogens in principe toegewezen kunnen worden aan een persoon, maar dat het niet altijd duidelijk is of de betreffende persoon feitelijk eigenaar is van het vermogensbestanddeel of dat er mogelijk mede-eigenaren zijn. Om deze reden publiceert de CBS alleen gegevens op huishoudensniveau en niet op persoonsniveau.

Voorzieningen in de sector

Voor de hele beroepsgroep is niet bekend hoeveel werkenden (inclusief zzp'ers) er voorzieningen tegen ziekte, werkloosheid, arbeidsongeschiktheid en de oude dag hebben getroffen; ook niet op welke manier, via een werkgever, via lijfrenteverzekeringen, broodfondsen, eigen spaarinzet, reductie van vaste lasten (aflossen), investeringen in vast goed en/of eigen huis, etc. Bij diverse beroepsgroepen is hier expliciet behoefte aan, blijktens de mini-enquête van DCC. Zoals aangegeven kan TNO maatwerkonderzoek doen naar deze voorzieningen binnen de brede culturele en creatieve sector

Balans betaald en onbetaald werk

Ook in de mini-enquête pleiten de beroepsorganisaties voor beter op de balans tussen betaald en onbetaald werk. Verschillende beroepsbeoefenaars hebben te maken met tijd die ze onbetaald moeten overbruggen: denk aan wachttijd tussen optredens door, filmers die werk moeten voorbereiden

²⁹ Je zou ook kunnen spreken van 'tekortkosten', het verschil tussen wat er nu wordt betaald en wat er betaald zou moeten worden als er eerlijk beloond werd.

³⁰ Zie Andel & Loots (2021) voor een overzicht van mogelijke effecten van onder andere naleving van de Fair Practice Code. Het artikel bevat geen data.

zonder direct zicht op betaling, stille zomermaanden waarin je wel moet blijven repeteren, c.q. in vorm moet blijven, etc. In een onderzoek van de Boekmanstichting komt ook een groot percentage onbetaald werk van 'vrijwilligers' in de sector naar voren.³¹

Artificial Intelligence en online diensten

In diezelfde mini-enquête wordt aandacht gevraagd voor de 'bedreigingen' van AI. Gevreesd wordt voor de impact op inkomsten uit direct werk (bijvoorbeeld voor stemacteurs en 'voice overs') en uit auteurs- en naburige rechten. Hier is geen informatie over beschikbaar. Breder gezien zou het goed zijn als er breed zicht komt op de inkomsten uit online diensten, zoals streamingdiensten. De Kunstenbond is bezig met een onderzoek over AI terwijl deze verkenning werd geschreven.³²

³¹ Er is ALTIJD iets te doen. Richting een gezonde balans tussen betaald en onbetaald werk - Boekmanstichting

³² Samen de koers van AI bepalen - Kunstenbond

4. Internationaal perspectief

In dit hoofdstuk willen we de arbeidsmarktpositie van zelfstandigen in Nederland in een internationale context plaatsen. Er zijn veel internationaal vergelijkende gegevens online beschikbaar, vooral binnen de EU. Hier laten we enkele feiten op hoofdlijnen zien. Vervolgens gaan we in op wat we nog niet weten, c.q. hoe we feiten en cijfers beter zouden kunnen begrijpen en kunnen inzetten als we die in een breder kader plaatsen.

Wat weten we al?

Aandeel werkenden in de cultuursector

Volgens het laatste European Union Labour Force Survey ((EU-LFS) heeft Nederland na IJsland in 2022 het hoogste percentage werkgelegenheid in de cultuursector: 5,4% tegen 4,2% in België, 4% in Duitsland en in Frankrijk.³³ Ook Zweden, Finland en Denemarken hebben hoge percentages culturele banen op de totale werkgelegenheid, respectievelijk 4,9%, 4,6% en 4,5%. In IJsland ligt het op 5,6%. In de hele Europese Unie is dit 3,8%.³⁴ De site van het Compendium Cultural Policies and Trends biedt, gebruikmakend van dezelfde cijfers, een historisch beeld van 2011 tot en met 2017. Inzoomend op Nederland zien we dat het aandeel werkenden in de cultuursector tussen 2011 en 2017 redelijk stabiel op 4,5% ligt.³⁵ Waarom het percentage is gestegen naar 5,4% in 2022 is onduidelijk.

Aandeel werkenden naar deelsectoren EU-totaal

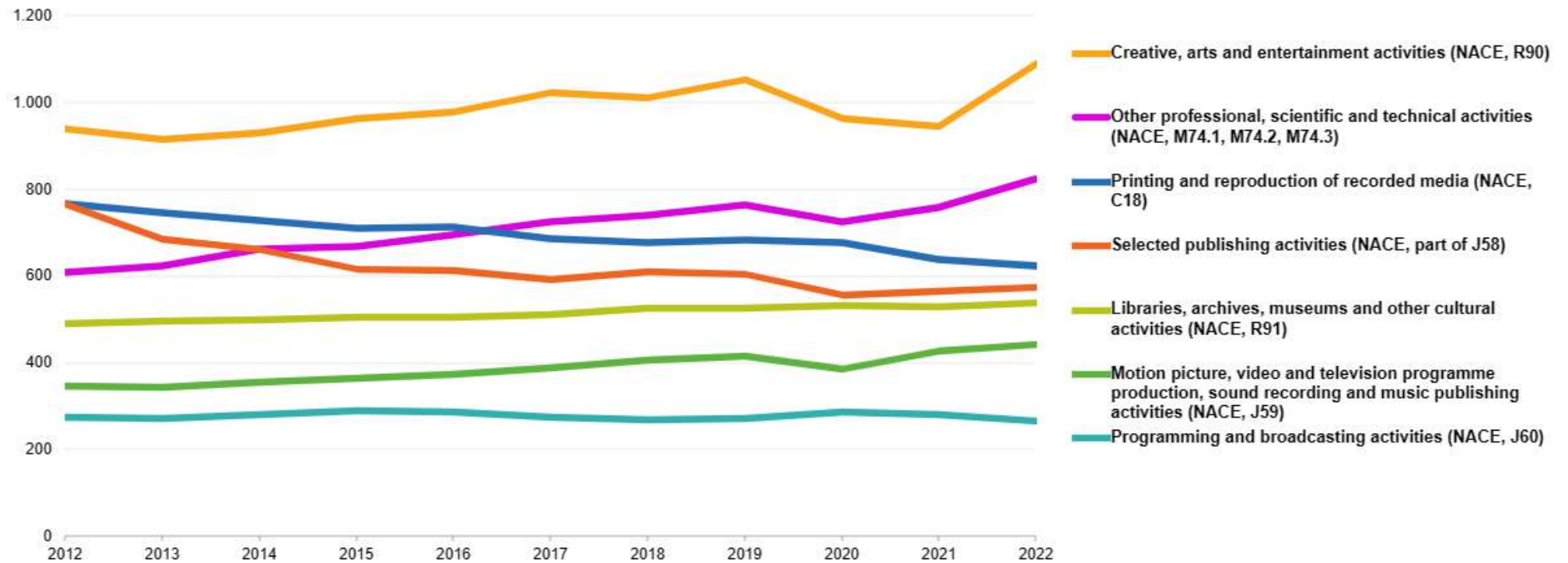
Over de hele linie lijkt, ook in andere landen, de culturele werkgelegenheid tussen 2020 en 2022 gestegen. Dat is met name zo in de 'creative, art and entertainment activities'-sector (NACE, R90), maar we zien ook een 'smooth long-term growth trend' in de erfgoedsector (NACE, R91). Ook ten opzichte van de pre-coronaperiode (2019 en daarvoor) is de werkgelegenheid gestegen. In de print- (NACE, C18), de uitgevers- (deel van NACE, J58) en programmeersectoren (NACE, J60) is de werkgelegenheid gedaald. De volgende figuur vat samen.

³³ [Culture statistics - cultural employment - Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&code=sdg_8_8_1&plugin=1)

³⁴ Voor visuele weergaven van deze en nog meer getallen over de cultuursector in de EU, zie [Culture statistics - cultural employment 2023.xlsx \(live.com\)](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&code=sdg_8_8_1&plugin=1)

³⁵ [Employment | Compendium of Cultural Policies & Trends](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&code=sdg_8_8_1&plugin=1)

Evolution of cultural employment by selected NACE Rev. 2 activities, EU, 2012-2022
(thousands)

Aandeel zelfstandigen in sector

Het percentage zzp'ers in de culturele sector is in Nederland het hoogst: 47% van de werkenden is zzp'er volgens Eurostat.³⁶ In Italië is het aandeel zzp'ers bijna net zo groot, 46%, gevolgd door Tsjechië met 38%. Roemenië heeft het kleinste aandeel zzp'ers, 13%. In de hele Europese Unie werkt 32% van de werkenden in de culturele sector als zzp'er. De cijfers gaan over 2022.

Het Compendium meldt dat 64% van de culturele werkgelegenheid in 2017 in Nederland 'self-employed' was. Dat zou 16% zijn in de totale werkgelegenheid. Ook nu weer hoge cijfers voor Italië (63% zzp'ers) en ook de UK (60% zzp'ers). De volgorde van de landen is hetzelfde, de cijfers zelf zijn tamelijk geïnfleerd in het Compendium. Dat kan samenhangen met een andere definitie van 'self-employed'.

Achtergrondkenmerken

Een andere tabel van het Compendium laat zien dat er 45% van de werkenden in 2017 in de cultuursector van de EU vrouw is. Met 2022-gegevens van Eurostat zien we dit ook terug. Vergeleken met de totale EU-economie werken er meer vrouwen in de cultuursector. De 'gender gap' is snel ingelopen van 6,8% in 2014 naar 1,6% in 2022.³⁷

Schijnzelfstandigheid in alle sectoren samen

Volgens het eerder in Hoofdstuk 2 genoemde ILO onderzoek was in 2015 bijna een kwart van alle zelfstandigen in Nederland (in alle sectoren) schijnzelfstandig, en, zoals we zagen, is dat 3% van alle werkzame personen (loondienst en zelfstandig) in Nederland. Over de creatieve industrie toont het onderzoek enkel Europese cijfers: 42% van het totaal aantal zelfstandigen in creatieve beroepen in de EU is schijnzelfstandig in 2015.

In 2017 is een speciale ad hoc module van de EU Labour Force Survey over economische en organisatorische afhankelijkheid van zelfstandigen uitgevoerd.³⁸ In de EU (toen nog met de UK) was gemiddeld bijna 15% 'self-employed', dat varieert van ruim 5% in Noorwegen, Denemarken en Zweden tot 30% in Griekenland. In Nederland ligt het op 15,6%. Bijna 6% van de Nederlandse zzp'ers heeft één opdrachtgever tegen 9% op EU-28-niveau. Organisatorische afhankelijkheid is gemeten aan de hand van de vraag wie bepaalt wanneer de werkdag begint en eindigt. In Nederland zegt 30% dat de opdrachtgever dat bepaalt. In EU-28-verband is dat 11%. Er zijn allerlei interpretatieproblemen met de vraagstelling (wat betekent de 'client decides' precies in het ene land of het andere).

³⁶ [Culture statistics - cultural employment - Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&code=sdg_8_3_1&plugin=1)

³⁷ [Culture statistics - cultural employment - Statistics Explained \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&code=sdg_8_3_1&plugin=1)

³⁸ [Labour Force Survey \(LFS\) ad-hoc module 2017 on the self-employed persons — Assessment report — 2018 edition - Products Statistical reports - Eurostat \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&code=sdg_8_3_1&plugin=1)

Wat weten we (nog) niet?

Werk naar deelsectoren

We zouden de Eurostat-data nader moeten analyseren om een relatief beeld van Nederland te schetsen binnen de EU als we kijken naar de culturele en creatieve deelsectoren (op basis van de NACE-codes). Dat beeld is nu nog niet standaard online beschikbaar.

Tweede werkkring

De EU Labour Force Survey focust op alleen de eerste werkkring. We hebben geen beeld van de tweede (of verdere) werkkring. We nemen aan dat juist zelfstandig werkende kunstenaars en andere creatieven meerdere werkkringen hebben om in hun levensonderhoud te voorzien.

Inkomens en vermogens

Er ontbreekt nog het zicht op de inkomens- en vermogenspositie van zelfstandigen die in de verschillende (Europese) landen werken in de culturele en creatieve sector.

Schijnzelfstandigheid in de sector

Zoals boven aangegeven weten we wel hoeveel schijnzelfstandigen er in de cultuursector in heel Europa zijn. We weten niet hoe de verschillende Europese landen zich tot elkaar verhouden, dus ook niet hoe de positie van Nederland is.

'Dependent worker' of 'dependent contractor'?

Al wat langer loopt bij Eurostat, aldus een expert-gesprekspartner, de discussie over wat er nu in verschillende EU-landen bedoeld wordt met zelfstandigen en dus met schijnzelfstandigen. Het begrip 'dependent worker' van ILO zou te breed zijn en vervangen moeten worden door 'dependent contractor'. Een 'dependent contractor' is niet alleen economisch afhankelijk, maar ook organisatorisch afhankelijk van één dominante opdrachtgever. Economisch afhankelijk betekent dat het grootste deel van het inkomen van die ene opdrachtgever komt. Bij organisatorische afhankelijkheid wordt bedoeld dat het werk grotendeels wordt bepaald door de organisatie van de opdrachtgever en de plaats in de (hiërarchie) van die organisatie. Denk aan werk in de zorg of de bouw. In Nederland zouden er ook tal van tussenvormen bestaan, met name omdat veel (schijn)zelfstandig werk via platforms zoals uitzendbureaus wordt aangeboden. Er ligt veel wijzigingen in de cijfers over schijnzelfstandigheid in het verschieft.³⁹

Het zou dan, als er toch nieuwe cijfers worden geproduceerd, aan te bevelen zijn om er voor te zorgen dat er voor alle sectoren, voor de culturele en creatieve sector als geheel en voor deelsectoren in de sector, degelijke, internationaal vergelijkbare cijfers komen.

³⁹ Zie de link naar de ICSE-18, de nieuwe classificatie over de status in je werk, classificatie die momenteel wordt geïmplementeerd in de EU-LFS. De 'dependent contractor' maakt hier onderdeel van uit: [International Classifications of Status at Work and Status in Employment \(ICSE and ICsaw\) - ILOSTAT](#)

Ondernemerschap

Een uitgebreide internationale databron over ondernemerschap is de GEM, de Global Entrepreneurship Monitor.⁴⁰ Het biedt inzicht in gedrag en houdingen over ondernemerschap en ook contextinzichten wat maakt dat het makkelijk of moeilijk is om een (zelfstandige) onderneming te beginnen. In Nederland voert Panteia het penvoerderschap van GEM.⁴¹ Er kan onderscheid gemaakt worden naar verschillende economische sectoren. Onderzocht moet worden of de culturele en creatieve sector goed in beeld kan worden gebracht en of bijvoorbeeld de motivatie om als ondernemer actief te worden binnen Nederland naar sectoren verschilt. En vervolgens of vergeleken kan worden met een selectie van verwante landen. Uit onze gesprekken blijkt dat de EUR al met de GEM-data activiteiten ontplooit.

Arbeidsmarkt en sociale-zekerheidsregimes

In het recente OMC-rapport *The status and working conditions of artists and cultural and creative professionals* (OMC, 2023) wordt veel data getoond over de status van kunstenaars binnen verschillende sociale-zekerheidsregimes in Europa. Zo'n 16 Europese landen hebben een vorm van toegang tot (speciale regelgeving) sociale zekerheid voor personen met de status kunstenaar; 13 landen hebben een speciale belastingregels voor de inkomens van kunstenaars. Nederland behoort niet tot deze landen.

In de toekomst moet nader ingezoomd worden op de relatie arbeidsmarkt en sociale-zekerheidsregimes.⁴² Het vermoeden is dat het hebben van een vangnet een invloed heeft op de mate waarin men als zelfstandig werkend kunstenaars kan werken, tijdelijk kan/moet stoppen met werken en natuurlijk een inkomen kan verwerven waar men van kan rondkomen. Hiernaast, ook al hebben kunstenaars geen speciale status, is het van belang er rekening mee te houden dat wet- en regelgeving in het ene land het vergemakkelijken om zich als zelfstandige te vestigen en in andere dat juist bemoeilijken (in Nederland bij voorbeeld is dat makkelijker dan in Duitsland). Dit heeft uiteraard een invloed op het aantal zelfstandigen dat actief is in de culturele en creatieve sector.

⁴⁰ [GEM 2021/2022 Global Report Media Coverage GEM Global Entrepreneurship Monitor \(gemconsortium.org\)](https://gemconsortium.org)

⁴¹ [Global Entrepreneurship Monitor - the Netherlands 2018.pdf \(panteia.nl\)](https://panteia.nl)

⁴² Zie ook [Social protection systems - MISSOC - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](https://europa.eu). Zie het artikel van Lian Kösters in Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken, 33, 3, 2017, [Nederlandse wet- en regelgeving rondom zzp'ers in internationaal perspectief | Amsterdam University Press Journals Online \(aup-online.com\)](https://aup-online.com). Hierin aandacht voor de wet- en regelgeving beïnvloede keuzes van zzp'ers en van opdrachtgevers en de institutionele afwegingen van kosten en baten om zzp'er te worden, e.e.a. voor de hele economie.

5. Recent vragenlijstonderzoek

Er wordt regelmatig vragenlijstonderzoek gedaan naar de arbeidsmarktpositie van werkenden in de culturele en creatieve sector, door kennisinstituten als het CBS en TNO, door beleidsonderzoekers en door universitaire onderzoekers. Niet altijd zijn de gehanteerde vragenlijsten openbaar beschikbaar en/of in de bijlage van een onderzoeksrapportage gepubliceerd. Als vervolg op het voorliggende onderzoek willen we vragenlijsten bij elkaar verzamelen en die in een aparte bundel publiceren.

Dit vergt een analyse van de onderzoeken die negen van de zeventien leden van De Creatieve Coalitie in de eerder genoemde mini-enquête hebben opgevoerd. Daarin worden bekende, openbaar gemaakte monitors genoemd, zoals de Monitor Freelancers en Media voor NVJ, Auteursbond en DuPho en de serie Collectieve Selfies voor BKNL (uitgevoerd door HTH Research), maar ook enkele onderzoeken die bijvoorbeeld binnen de muziekwereld zijn gedaan. Op dit moment zijn nog niet al de vragenlijsten van deze onderzoeken beschikbaar. Dat geldt ook voor een aantal onderzoeken die we hierboven in het hoofdstuk inkomens en vermogen hebben genoemd (ZEA, COL-data, etc.). Voorts zijn er in de laatste jaren in het kader van de 'Fair Pay'-Ketentafels van Platform ACCT verschillende vragenlijstonderzoeken onder verschillende beroepsgroepen gedaan. Deze moeten eerst verzameld en soms nog opgevraagd worden en dan moet hierop een vergelijkende analyse plaatsvinden. Daarbij willen we in ieder geval naar de volgende vragen kijken:

- Welke beroepsgroep(en) wil men bereiken via welke kanalen is dat gedaan (via ledenorganisaties, open call, etc.)?
- Hoe is geborgd dat alleen de bedoelde beroepsgroep(en) mee kan (kunnen) doen (en niet vaker dan één keer)?
- Heeft men aandacht voor:
 - het profiel (achtergrondkenmerken inclusief motieven voor zelfstandigheid);
 - het aantal en soort werkzaamheden en opdrachtgevers (in kunstwereld, eraan gerelateerd, erbuiten) en/of;
 - de verdiensten (uit direct werk, uit auteursrechten, al dan niet kunstgerelateerd) van de beroepsbeoefenaar?
- Welke thematische vragen stelt men hier bovenop:
 - het kunnen rondkomen van het inkomen;
 - afhankelijkheid van inkomen partner;
 - treffen voorzieningen als een aov en pensioen;
 - kunnen onderhandelen;
 - vertrouwen in toekomst;
 - arbeidswaarden?

Gezien de beperkingen van tijd en geld verbonden aan het onderhavige onderzoek, kunnen we een dergelijke analyse niet binnen dit onderzoek op ene gedegen aanpakken en willen dus apart, in een vervolgtraject, dit onderwerp de vereiste aandacht geven. Het is ook zaak om te bezien of alle opdrachtgevende organisaties van de onderzoeken het wenselijk vinden om de vragenlijsten te delen en openbaar te publiceren. In het belang van de kwaliteit van vervolgonderzoek naar de arbeidsmarktpositie van werkenden in de culturele en creatieve sector moet dat zeker bepleit worden.

6. Conclusies

Op basis van het voorgaande kunnen we een aantal conclusies trekken over wat we al wel en wat we (nog) niet weten over de arbeidsmarktpositie van zzp'ers in de culturele en creatieve sector. Vooraf: 'weten', zo blijkt na deze verkenning, is een relatief begrip. Wat de verschillende onderzoekers presenteren blijkt steeds aanvechtbaar als je de onderzoeken onderling gaat vergelijken. Dat begint al bij wat we verstaan onder zzp'ers, maar ook wat we verstaan onder culturele en creatieve bedrijven en beroepen of onder zelfstandigheid en schijnzelfstandigheid. Er zijn geen onbetwiste waarheden. Wel zien we onderzoekers die in hun onderzoeken vol overtuiging keuzes maken, bij voorbeeld over het aantal zzp'ers, maar die niet altijd systematisch reflecteren op de keuzes die anderen (eerder) op dezelfde onderwerpen hebben gemaakt. Met dit voorbehoud resumeren we hier hetgeen we (voorlopig denken te) weten en hetgeen we (voorlopig) nog niet (denken te) weten.

Wat weten we al?

Omvang en samenstelling van de arbeidsmarkt

- Er is een groeiend aantal bedrijfsvestigingen in de creatieve industrie, c.q. de gehele culturele en creatieve sector. In 2021 zijn er volgens sommigen 180.000 bedrijfsvestigingen, volgens anderen 206.000 (in 2020).
- De omvang van de bedrijven is extreem klein met gemiddeld 1,8 banen tegen 5 gemiddeld bij alle bedrijven in Nederland.
- Er is ook een groeiend aantal personen werkzaam in de culturele en creatieve beroepen. In 2017-2019 komt het aantal op 263.000. Sommige onderzoekers houden een getal van 365.000 (in 2020) aan. Ofwel 2% tot 4% van alle banen in Nederland.
- Zij werken samen tussen de 112.000 en 120.000 voltijdsequivalent (vte) in 2020.
- Zo'n 57% à 60% van de kunstenaars is zelfstandige zonder personeel (zzp'er), bij de andere creatieve-beroepsbeoefenaars is dat 32%. In podiumkunsten, fotografie en grafisch ontwerp zijn deze aandelen hoger.
- Er zijn circa 45.000 banen in de podiumkunsten, 42.000 in de scheppende kunsten, 13.000 tot 19.000 banen in de beeldend kunst, 81.000 in de ontwerpende beroepen en 47.000 in de uitvoerende beroepen. Over deze aantallen is geen consensus.
- Leeftijdsgroepen zijn relatief gelijk verdeeld (met een lichte dip in het 'spitsuur' van het leven, zo rond de 35-45 jaar), mannen zijn veelal in de meerderheid en ongeveer 20% heeft een niet-Westerse of Westerse migratieachtergrond. Er zijn nauwelijks fluctuaties.
- Een kwart van alle zelfstandigen in Nederland is schijnzelfstandig; 8% heeft maar één opdrachtgever en 14% heeft er meer maar er is er één dominant (voor inkomensvorming). Hoe dat binnen de culturele en creatieve sector is weten we (nog) niet.
- Een eerste verkenning onder 16 van de 44 leden van De Creatieve Coalitie: zij vertegenwoordigen beroepsgroepen waarvan 87% zzp'er is, onder de leden is 71% zzp'er en de inschatting is dat 23% van de zzp'ers georganiseerd is, tegen 11% van de professionals in loondienst.

Inkomens en vermogens

- We hebben een beeld van de gemiddelde (persoonlijke) inkomens van zelfstandigen bij enkele hoofdgroepen van culturele en creatieve bedrijven. Kijkend naar het gemiddeld inkomen als zelfstandige ligt dat bij professionals in de productie van film en tv rond de 24.300 euro in 2020. Bij professionals in de podiumkunst is dat slechts 14.400 euro, bij de uitvoerende kunsten 17.000 euro en bij de scheppende kunsten 17.300 euro.
- Ook is er een beeld voor zzp'ers in de hele sector en de bekende driedeling daarin voor 2019. Het gemiddelde zelfstandigen inkomen in de hele sector ligt op 17.500 euro (bij totaal zzp'end Nederland is dat 26.900 euro), bij kunsten en erfgoed op 15.400, media en entertainment op 17.200 en de creatief zakelijke dienstverlening 22.400. In het cultureel onderwijs is het slechts 10.700 euro.
- Er is ook een staat van verdiensten uit 2017. Die volgt de lijnen van de als eerste gepresenteerde getallen hierboven.
- Uit een synthese van onderzoeken naar fair pay op lokaal niveau blijkt dat de meerkosten om fair te betalen vooral hoog zijn als er meer zzp'ers worden ingehuurd. Ofwel: juist zij ontvangen minder dan fair pay. Dat komt veel voor in de sectoren beeldende kunsten en creatieve industrie (hier als deelsector beschouwd)
- Het beeld van de vermogens bij zelfstandigen in de culturele en creatieve sector is alleen bekend voor de huishoudens van professionals bij enkele hoofdgroepen: bij die in productie van film en tv ligt dat rond de 117.500 euro in 2020, bij professionals in de podiumkunst 67.700 euro, bij de uitvoerende kunsten op 94.000 euro en bij die in de scheppende kunsten op 139.800 euro.
- We weten hoeveel zelfstandigen als totale groep aan premies betalen voor arbeidsongeschiktheid en dergelijke. In de grote groep zelfstandig werkende professionals die vallen onder bedrijven actief in 'Cultuur, recreatie en overige diensten' betaald 7 procent hiervoor een premies tegen 19 procent landelijk (alle zzp'ers).
- Steeds meer zzp'ers kunnen terugvallen op spaargeld of beleggingen en sluiten zich aan bij schenkkringen zoals een broodfonds. We weten dat (nog) niet voor specifiek de culturele en creatieve sector. We zien ook grote groepen die geen geld opzij kunnen leggen of zich kunnen verzekeren.

Internationaal perspectief

- Nederland heeft in 2022 met 5,4% van de totale werkgelegenheid het op één na hoogste percentage werkgelegenheid in de cultuursector van Europa.
- De culturele werkgelegenheid lijkt in Europa over de hele linie, bij de meeste subsectoren, te zijn gestegen tussen 2020-2022, behalve in de print-, uitgevers- en programmeersectoren.
- Het percentage zzp'ers in de cultuursector is het grootst in Nederland. Cijfers lopen uiteen van 47% (in 2022) tot 64% (in 2017) van de culturele werkgelegenheid.
- Ook in de rest van Europa is het aandeel vrouwen onder de werkenden lager (45%) dan het aandeel mannen, al is hun aandeel hoger dan in de totale economie. De 'gender gap' qua werkgelegenheid is tussen 2014-2022 sterk gedaald in de cultuursector.
- In heel Europa is 42% van de zelfstandigen in de cultuursector schijnzelfstandig (volgens de definitie van het ILO).

Wat weten we (nog) niet?

Omvang en samenstelling van de arbeidsmarkt

- We hebben geen consistente cijfermatige informatie over het aantal zelfstandigen (en andere werkenden) in de sector.
- Idem als het gaat over 'art'-, 'art-related'- of non-art'-activiteiten van werkenden.
- Er is behoefte aan informatie over de arbeidsmarktpositie naar soort beroepsgroep: dansers, acteurs, fotografen, journalisten, etc.
 - Idem over de rol die zzp'ers precies spelen. Hebben ze (ook) een tussenkomstrol (zowel opdrachtnemer als -gever), zijn ze er vooral voor 'ziek en piek' (vervanging en drukte), kunnen/willen ze de rol als ondernemer nemen en wat is dat dan precies, hoeveel hebben echt bescherming nodig en hoeveel willen eerst en vooral vrijheid als zelfstandige?
 - Er is geen inzicht in schijnzelfstandigheid in de Nederlandse creatieve industrie
 - Ook niet als het gaat om werkomstandigheden (fysieke gevaren, werktijden, ongewenst gedrag, etc.)
 - We hebben een partieel beeld van de organisatiebereidheid en organisatiegraad van zzp'ers. We weten dit voor een deel van de leden van De Creatieve Coalitie maar niet voor alle beroepsgroepen.
 - We hebben geen goed beeld van de aard van de werkzaamheden van zzp'ers in de sector en hoe die door de tijd veranderen: denk aan de ideale mix van soorten werk (al dan niet verbonden aan de sector), aan het combineren van autonoom en gebonden werk, etc.
 - Tot slot, is er geen informatie over loopbanen van professionals in de sector. Hoe loopbanen zich in deze tijd vormen (welke paden gekozen worden), wie een betekenisvolle rol hierin spelen ('deuropeners'), wat welke netwerken kunnen betekenen.

Inkomens en vermogens

- We hebben informatie vanuit het bedrijfs- en het beroepsperspectief. Beide vormen van informatie hebben blinde vlekken. Als we naar culturele en creatieve bedrijven kijken nemen we in de inkomens- en vermogensstatistieken ook mensen mee die geen cultureel of creatief beroep uitoefenen. Als we naar culturele beroepen kijken hebben we geen totaalbeeld van de inkomens en vermogens van alle culturele en creatieve bedrijven.
- Het is niet altijd mogelijk te bepalen wat het inkomen is dat wordt verdiend door zzp'ers met meerdere werkkringen (waarin al dan niet als zzp'er wordt gewerkt). Iets wat zeer waarschijnlijk gebruikelijk is bij werkenden in de sector. Er zijn wel enkele maatwerkanalyses te doen maar ook die kunnen niet alle mogelijke varianten van inkomensvorming in de verschillende werkkringen in beeld brengen.
- Er is weinig informatie over de verschillende inkomensbestanddelen: niet duidelijk is welk deel van het inkomen komt uit 'art'-, 'art-related'- of non-art'-activiteiten. Er zijn wel inzichten uit een aantal monitors van deelsectoren, maar er is geen breed en systematisch beeld van de hele sector.
- Er is geen goed beeld van de inkomenspositie, van de gehanteerde tarieven of van de fair pay-positie van zzp'ers in de verschillende beroepsgroepen. Dit is iets wat vertegenwoordigers van culturele en creatieve achterbannen graag willen weten. Vanuit de Ketentafels van Platform ACCT komt wel informatie voor bepaalde beroepsgroepen binnen, maar een overall beeld ontbreekt.
- Vermogensstatistieken zijn onvolledig (bepaalde soorten schulden ontbreken) en niet altijd is duidelijk aan wie het vermogen moet worden toegeschreven.

- TNO kan maatwerk doen om een beter beeld te krijgen van het aantal zelfstandigen in de sector dat (welke soort) voorzieningen treft tegen ziekte, arbeidsongeschiktheid, de oude dag, etc. Ook nu is er slechts een fragmentarisch beeld.
- Er is geen zicht op de balans tussen betaald en onbetaald werk.
- Er is nog geen gedegen empirische aandacht voor de inkomenseffecten van Artificial Intelligence en van online (streaming) diensten.

Internationaal perspectief

- Eigen analyses op Eurostatdata zijn nodig om een beeld te krijgen van de Nederlandse cultuursector (en deelsectoren) in Europees perspectief. Dat is nu niet standaard online beschikbaar.
- Hetzelfde geldt voor de focus op multiple werkkringen. Nieuwe analyses moeten dat zichtbaar maken.
- Ook wat inkomens en vermogens betreft zijn er geen data-analyses beschikbaar waarin verschillende Europese landen worden vergeleken.
- Er is geen internationale consensus en ook geen internationaal vastgelegde empirische maatstaf over wat een schijnzelfstandige is. Het lijkt erop dat economische en organisatorische afhankelijkheid van één dominante opdrachtgever doorslaggevend gaan worden al zijn er nog tal van interpretatieproblemen rondom het begrip schijnzelfstandige.
- We weten niet hoeveel procent van de zelfstandigen in de cultuursector schijnzelfstandig is als we Nederland vergelijken met andere Europese landen.
- Er kan een vergelijkend onderzoek gedaan worden naar de drijfveren om ondernemer te worden in de culturele en creatieve sector.
- Goed vergelijkend onderzoek focust niet alleen op arbeidsmarktvragestukken maar plaatst die in de context van sociale-zekerheidsregimes. In vele landen hebben kunstenaars en creatieven een eigen status binnen die regimes. Deze verschillende statussen zijn sterk van invloed op de arbeidsmarktpositie van zelfstandigen en de mate waarin zij aan voldoende inkomen kunnen komen.

7. Aanbevelingen

Tot slot willen we in deze verkenning enkele aanbevelingen formuleren. We zien deze aanbevelingen als elementen die in een onderzoeksagenda rondom de arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector van de Boekmanstichting kunnen worden verwerkt. Deze mogelijke elementen ordenen we van onderzoek / acties die relatief eenvoudig en op korte termijn zijn te realiseren tot (meer procesmatige) acties voor de langere termijn.

Korte termijn

- Zet een ‘consortium’ op van partijen die betrokken zijn bij de invulling van de onderzoeksagenda en verduidelijk de rol van de verschillende partijen, zoals de Boekmanstichting, bij de uitvoering van de onderzoeksagenda. Er zijn diverse instituten op de markt actief met onderzoek naar arbeidsmarkt vraagstukken, al dan niet in de culturele en creatieve sector. Wil de Boekmanstichting zelf onderzoek doen in samenwerking met die instituten, wil het onderzoek uitbesteden c.q. als doorgeefluik of distributeur fungeren, wil het ‘alleen’ een agenderende rol spelen richting onderzoek dat derden (OCW, de fondsen e.d.) zouden moeten entameren c.q. zich eerst en vooral toeleggen op het programmeren van onderzoek? Verheldering van de plaats van de Boekmanstichting in het speelveld is geboden. Dat geldt ook voor de andere, bij deze verkenning betrokken organisaties, zoals OCW, Platform ACCT, Kunstenbond, De Creatieve Coalitie en wellicht ook Cultuur+Ondernemen.
- Kernpunt in de verkenning is afbakening van zowel de soorten bedrijven als de beroepen die tot de culturele en creatieve sector worden gerekend. Het is belangrijk om, vanuit het consortium, inzet te plegen op het harmoniseren van de afbakening, tenminste voor beleidsinformerend onderzoek.
- Voer een gesprek over het niveau van gedetailleerdheid waarop je zaken wilt weten. Is informatie op het niveau van elke beroepsgroep nodig of volstaat een generiek beeld? Wat is de behoefte aan detail?
- Breng de nog te verzamelen vragenlijsten samen op een online platform en stimuleer onderzoekers om dit platform aan te vullen c.q. vraag ze hun vragenlijsten te uploaden onder verwijzing naar de onderzoeksrapportage waar deze vragenlijsten betrekking op hebben.
- Zorg dat onderzoekers bekend zijn met de handreiking inkomensonderzoek. Kijk waar die handreiking kan worden aangevuld en geactualiseerd.⁴³

Middellange termijn

- Laat updates van onderzoek uitvoeren of verdiepende analyses voor zzp'ers in de creatieve en culturele (deel)sector(en) via bestaande databronnen zoals:
 - Microdata van het CBS. Bijvoorbeeld extra analyses over ‘multiple jobholders’, professionals met meerdere werkkringen, naar soorten beroepen.
 - De Zelfstandigen Enquête Arbeid van TNO. Daarmee kan voor zzp'ers in de verschillende culturele en creatieve (deel)sectoren bijvoorbeeld worden gekeken naar arbeidsomstandigheden, pensioenvoorziening, inkomens en vermogens en (psychosociale) gezondheid.

⁴³ Zie [Handreiking inkomstenonderzoek - Boekmanstichting](#)

- Data van Eurostat. Daarmee kan een beter beeld worden verkregen van de arbeidsmarkt-, inkomens- en vermogenspositie van werkenden in de Nederlandse culturele en creatieve sector in Europees perspectief.
- Volg actief de initiatieven die op Europees niveau worden ontwikkeld, mede als vervolg op het OMC-rapport. Bij voorbeeld de activiteiten van Creative FLIP.⁴⁴ Creative FLIP wil zich ook richten op kennislacunes bij het breed op te vatten thema werkomstandigheden van werkenden in de culturele en creatieve sector. Door aansluiting te vinden kunnen dingen voor Nederland worden uitgezocht en kunnen gelijk lijntjes gelegd worden naar andere, al dan niet verwante of vergelijkbare landen.

Langere termijn

- Volg landelijke en internationale metingen van schijnzelfstandigheid op de voet. Overweeg een taskforce te vormen om hierover gedegen kennis te verzamelen. Het aandeel schijnzelfstandigen in de sector verdient stevigere onderbouwing.
- Zet een surveypanel op. Met zo'n panel wordt het mogelijk op een aantal basisaspecten van de arbeidsmarktpositie van zzp'ers in de culturele en creatieve sector, zoals werkzaamheden en inkomensvorming vanuit verschillende werkkringen (al dan niet kunstgerelateerd). Dit type aspecten zijn dusdanig typerend voor de sector dat niet kan worden volstaan met bestaande surveys. Sterker, tal van aspecten zitten niet bestaande surveys of registerdata en gaan daar ook niet in komen. Een eigen panel kan ook direct inspelen op actuele informatiebehoefte, terwijl bestaande surveys niet zelden jaren op de actualiteit achterlopen.
- Onderzoek voorafgaand de (on)mogelijkheden om aan te haken bij al bestaande grote landelijk onderzoekspanels. Let op onderstaande aandachtspunten:
 - De opzet moet in principe breed zijn en zoveel mogelijk beroepsgroepen uit de culturele en creatieve sector omvatten. Start met een panel van de meest kwetsbare subsector, die van de kunsten en erfgoed en voeg daarna creatieven uit de wereld van media en entertainment en van de creatief-zakelijke dienstverlening toe.
 - Kernzorg is dat het panel representatief is en blijft voor (een deel van de) beroepsbeoefenaars in de sector.
 - Zorg dat er een vaste kern vragen komt die peilen wat het profiel is van de respondent (inclusief de vraag of men zelfstandig werkt of niet), wat de werkzaamheden zijn (de aard van die werkzaamheden, i.c. kunst, kunst gerelateerd en niet-kunst werk) en wat de verdiensten uit de diverse bronnen zijn;
 - Zorg dat het panel op vaste momenten wordt bevraagd (bijvoorbeeld om de twee jaar); voor actuele thema's kunnen tussentijdse peilingen gedaan worden (zoals bij voorbeeld tijdens crises-momenten zoals de coronacrisis);
 - Zorg voor onderhoud van het panel. Het is waarschijnlijk te ambitieus om panelleden voor langere tijd aan het surveypanel te verbinden zodat zij (en hun loopbaan) gevolgd kunnen worden in de tijd. Dat betekent dat ingezet moet worden op continue aanvulling van het panel met nieuwe leden. Het panel kan zich daarbij richten op het werven van instroom vanuit de opleidingen.

⁴⁴ [Creative FLIP – Finance, Learning, Innovation, Patenting in CCI's \(creativehubs.net\)](https://www.creativehubs.net/)

Referenties

Literatuur

- Abbing, H. (1993). *Een economie van de kunsten. Beschouwingen over kunst en kunstbeleid*. Groningen: Historische Uitgeverij.
- Andel, W. van & E. Loots (2021). Measures for the betterment of the labor market position of non-standard working regimes in the cultural and creative sector in the Netherlands. *International Journal of Cultural Polity*, zie [Full article: Measures for the betterment of the labor market position of non-standard working regimes in the cultural and creative sector in the Netherlands \(tandfonline.com\)](#)
- Been, W. & M. Keune (2021). Arbeidsmarktflexibilisering en inkomen in de creatieve industrie. AIAS-HSI Kort & Bondig 6. Zie onder 'publicaties' op de website [AIAS-HSI - Universiteit van Amsterdam \(uva.nl\)](#).
- Been, W. E. Loots & Y. Wijngaarden (2022). De creatieve arbeidsmarkt in tijden van corona. Trends en cijfers over de eerste periode van de pandemie. *Boekman* 132, 38-43.
- Been, W., Y. Wijngaarden & E. Loots (2023). Welcome to the inner circle? Earnings and inequality in the creative industries. *Cultural Trends*, zie [Full article: Welcome to the inner circle? Earnings and inequality in the creative industries \(tandfonline.com\)](#).
- Brom, R. & M. van Haeren (2019). *Er is ALTIJD iets te doen. Richting een gezonde balans tussen betaald en onbetaald werk*. Amsterdam: Boekmanstichting.
- Delfgaauw, L. (2017). *Oude meesters. Over beeldend kunstenaars en ouder worden*. Amsterdam: Mondriaanfonds.
- Geukema, R. & R. Goudriaan (2019). *Op weg naar het nieuwe normaal. Minimale meerkosten van de toepassing van de Fair Practice Code in de culturele en creatieve sector*. Utrecht: SiRM/PPMC.
- Geukema, R., H. Vinken & R. Goudriaan (2023). *Meerkosten van de invoering van Fair Pay in Tilburg. Een analyse voor meerjarige gesubsidieerde instellingen*. Utrecht: SiRM.
- Goudriaan, R. (2023). *Wat kost fair pay? Een synthese van onderzoek naar de meerkosten van Fair Pay*. Utrecht: SiRM.
- IJdens, T (1999). *Schots en scheef. Artistiek werk tussen markt en organisatie*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Klink, P. van (2016) *De bijzondere economie van het kunstenaarschap. Wat iedere kunstenaar moet weten!* Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Kösters, L. & W. Smits (2017). Zelfstandig of niet? *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 33, 3: [Zelfstandig of toch niet? | Amsterdam University Press Journals Online \(aup-online.com\)](#)
- Kösters, L. (2017). Nederlandse wet- en regelgeving rondom zzp'ers in internationaal perspectief. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 33, 3: [Nederlandse wet- en regelgeving rondom zzp'ers in internationaal perspectief | Amsterdam University Press Journals Online \(aup-online.com\)](#).
- Kunsten '92 (2017). *Arbeidsmarktagenda culturele en creatieve sector 2017-2023*. Amsterdam: Kunsten'92
- Loots, E. & A. van Witteloostuijn (2021). *Inkomens en verdienvermogen in creatieve sectoren. Eindrapport*. Rotterdam en Amsterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam en Vrije Universiteit. Zie https://pure.eur.nl/ws/portalfiles/portal/57957381/Loots_vanWitteloostuijn_inkomens_en_verdienvermogen_in_creatieve_sectoren_2022.pdf.
- Manshanden, W. & P. Rutten (2023). *Beeld van waarde. De economische waarde van beeld in Nederland. Federatie Beeldrechten*, zie [Beroeps Organisatie Kunstenaars - Federatie Beeldrechten presenteert: Waarde van Beeld, Beeld van Waarde \(boknet.nl\)](#)

- Menger, P.-M. (2006). Artistic labour markets. Contingent work, excess supply and occupational risk. In V.A. Ginsburgh & D. Throsby (Eds.), *Handbook of the economics of art and culture* (pp. 765-811). Amsterdam: Elsevier
- Rasterhoff, C., & Schrijen, B. (2020). *Hoe precair is het werk in de cultuursector?* Boekman Stichting. <https://www.boekman.nl/actualiteit/hoe-precair-is-het-werk-in-de-cultuursector/>
- RvC & SER (2016). *Verkenning arbeidsmarkt cultuursector*. Den Haag: Raad voor Cultuur en Sociaal-Economische Raad.
- Rutten, P., F. Visser & O. Koops (2019). Monitor creatieve industrie 2019: Nederland, top-10 steden, creatieve bedrijven en beroepen. Rotterdam: Kenniscentrum Creating 010. Zie [Monitor creatieve industrie 2019: Nederland, top-10 steden, creatieve bedrijven en beroepen - Hogeschool Rotterdam](#)
- Rutten, P. & W. Manshanden (2022). ZZP'ers in de creatieve industrie. Onderzoeksnotitie. Zie [innovatielabs](#)
- Rutten, P., W. Manshanden & F. Visser (2021). *Monitor creatieve industrie 2021. Nederland, top-10 steden, gevolgen van COVID-19*. Hilversum: Media Perspectives
- SER & RvC (2017). *Passie gewaardeerd. Versterking arbeidsmarkt in de culturele en creatieve sector*. Den Haag: Sociaal-Economische Raad en Raad voor Cultuur.
- Throsby 2008. The concentric circles model of the cultural industries. *Cultural Trends*, 17, 147-164, zie <https://doi.org/10.1080/09548960802361951>.
- Thorsby D. & A. Zednik (2011). Multiple job-holding and artistic careers. Some empirical evidence. *Cultural Trends*, 20, 9-24, zie <https://doi.org/10.1080/09548963.2011.540809>
- Vinken H. & H. Mariën (2019). Beeldend kunstenaars in Nederland. Cijfers over werk en inkomen. In BKNL (2019). *Een Collectieve Selfie 4. Beeldende kunst in cijfers*. (pp. 31-52). Amsterdam: BKNL.
- Vinken, H. & H. Mariën (2023). *Monitor Freelancers en Media 2023. Een onderzoek onder freelance (foto)journalisten, schrijvers en fotografen*. Tilburg: HTH Research.
- Williams, C. & Lapeyre (2017) *Dependent self-employment: trends, challenges and policy responses in the EU*. Dublin: International Labour Organization.
- Winkel, C van, P. Gielen & K. Zwaan (2012). *De hybride kunstenaar. De organisatie van de artistieke praktijk in het postindustriële tijdperk*. Breda: AKV/St.Joost (Avans Hogeschool).
- Zondervan, I., H. Heinen & P. Rutten (2023). *Geen zorg voor de oude dag*. Amsterdam: Motivaction. Zie <https://xs.motivaction.nl/fileArchive/?f=158820&o=5880&key=556>

Monitors

- Cultuurmonitor Boekmanstichting. [Gegevens over ontwikkelingen in het culturele leven - Cultuurmonitor](#)
- Waarde van Cultuur. [Waarde van cultuur \(kunstlocbrabant.nl\)](#)
- Monitor Kunstenaars en andere werkenden met een creatief beroep. [Monitor Kunstenaars en andere werkenden met een creatief beroep, 2021 \(cbs.nl\)](#)
- Monitor Creatieve Industrie. [Monitor Creatieve Industrie - Media Perspectives](#)
- Compendium of Cultural Policies and Trends. [Compendium of Cultural Policies & Trends | Culture Policy Database](#)

Online bronnen

- <https://www.cbs.nl/nl-nl/achtergrond/2016/46/cbs-statistieken-over-zelfstandigen>
- <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2022/29/omzet-en-inkomenspositie-zzp-ers-in-culturele-sector>
- [Schots en scheef. De culturele arbeidsmarkt als ongestructureerde spotmarkt - HTH Research \(hth-research.nl\)](#)
- <https://www.cbs.nl/-/media/excel/2021/23/kunstenaars-nea-zea.xlsx>
- [Voorkomen schijnzelfstandigheid | Hervormingen arbeidsmarkt | Rijksoverheid.nl](#)
- [Hoeveel opdrachtgevers hebben zzp'ers? \(cbs.nl\)](#)
- [Zzp'ers werken vaker voor meerdere opdrachtgevers – ZiPconomy](#)
- [Overheid.nl | Consultatie Wet verduidelijking beoordeling arbeidsrelaties en rechtsvermoeden \(internetconsultatie.nl\)](#)
- [Op basis van deze criteria ben je straks werknemer of zelfstandige - NRC](#)
- [Minister Van Gennip zegt toe dat indicatie ondernemerschap 'stevige' plek krijgt in beoordeling zzp – ZiPconomy](#)
- [Checken of ik ondernemer ben voor de inkomstenbelasting \(belastingdienst.nl\).](#)
- [Een uitweg uit de Wet DBA discussie – ZiPconomy](#)
- [Pilot webmodule afgerond. Besluit vervolg is aan nieuw kabinet. Handhavingmoratorium blijft. – ZiPconomy](#)
- [Wet DBA | ZZP Nederland \(zzp-nederland.nl\)](#)
- [Er is nog zoveel te doen. Kunstenaars en het levensloopperspectief - HTH Research \(hth-research.nl\).](#)
- <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/84467NED/table>
- [Omzet en inkomenspositie zzp'ers in culturele sector \(cbs.nl\)](#)
- <https://www.monitorarbeid.tno.nl/nl-nl/onderzoeken/zea/>
- https://pure.eur.nl/ws/portalfiles/portal/57957381/Loots_vanWitteloostuijn_inkomens_en_verdienvermogen_in_creatieve_sectoren_2022.pdf
- <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/diversen/2021/aanvullende-onderzoeksbeschrijving-inkomensstatistiek>
- <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/diversen/2021/aanvullende-onderzoeksbeschrijving-vermogensstatistiek-van-huishoudens--vanaf-2006-->
- <https://www.cbs.nl/nl-nl/faq/zzp/hebben-zzp-ers-een-voorziening-voor-arbeidsongeschiktheid-of-pensioen->
- <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/20/inkomensverzekeringen-zelfstandigen-2011-2017>
- [Onderzoek werk en inkomen zelfstandigen 2023 | Nederlandse Vereniging van Journalisten \(nvj.nl\)](#)
- [Meerderheid culturele en creatieve zzp'ers onverzekerd bij arbeidsongeschiktheid — De Creatieve Coalitie](#)
- [Er is ALTIJD iets te doen. Richting een gezonde balans tussen betaald en onbetaald werk - Boekmanstichting](#)
- [Samen de koers van AI bepalen - Kunstenbond](#)
- [Culture statistics - cultural employment - Statistics Explained \(europa.eu\)](#)
- [Culture statistics - cultural employment 2023.xlsx \(live.com\)](#)
- [Employment | Compendium of Cultural Policies & Trends](#)

- [Labour Force Survey \(LFS\) ad-hoc module 2017 on the self-employed persons — Assessment report — 2018 edition - Products Statistical reports - Eurostat \(europa.eu\)](#)
- [International Classifications of Status at Work and Status in Employment \(ICSE and ICSaW\) - ILOSTAT](#)
- [GEM 2021/2022 Global Report Media Coverage GEM Global Entrepreneurship Monitor \(gemconsortium.org\)](#)
- [Global Entrepreneurship Monitor - the Netherlands 2018.pdf \(panteia.nl\)](#)
- [Social protection systems - MISSOC - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](#)
- [Handreiking inkomstenonderzoek - Boekmanstichting](#)
- [Creative FLIP – Finance, Learning, Innovation, Patenting in CCI's \(creativehubs.net\)](#)

Bijlagen

Bijlage 1: Afbakening werkenden in CCS en SBI-codes

	CBS definitie - Monitor kunstenaars en afgestudeerden	Boekman Cultuurmonitor - CBS maatwerktabel arbeidsmarkt CCS	Monitor Creatieve industrie	Waarde van cultuur	CBS Monitor Topsecto- ren: Creatieve Industrie	Zelfstandige n Enquête Arbeid - ZEA - TNO	Instituut GAK - Loots & van Witteloostuijn - Ordering topsector CI naar Cirkels van Throsby	Wike Been en Maarten Keune - Kort en Bondig #6 = topsectoren afbakening
Kunst en cultureel erfgoed								
7990 Reisinformatie- en reserveerbureaus	x	x	x	x		x		
8552 Cultuuronderwijs		x						
85521 Dansscholen								
85522 Kunstzinnige vorming van amateurs (geen dansscholen)								
90 Kunst	x							
9001 Podiumkunst en -vermaak	x							
90011 Beoefening van podiumkunst	x	x	x	x	x	x	cirkel 1	x
90012 Producenten van podiumkunst	x	x	x	x	x	x	cirkel 1	x
9002 Diensten voor uitvoerende kunst	x	x	x	x	x	x	cirkel 1	x
9003 Scheppende kunst	x	x	x	x	x	x	cirkel 1	x
90041 Theaters, schouwburgen en concertgebouwen	x	x	x	x		x		
91011 Openbare bibliotheken	x	x	x	x		x		
91012 Kunsttielecentra	x	x	x	x		x	cirkel 3	
91019 Openbare archieven	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
91021 Musea	x	x	x	x	x	x	cirkel 2	x
91022 Kunstgalerieën en expositieruimten	x	x	x	x		x		
9103 Monumentenzorg	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
94993 Fondsen (niet voor welzijnzorg)			x	x		x		
94994 Vriendenkringen van cultuur	x	x	x	x		x		

	CBS definitie - Monitor kunstenaars en afgestudeerden	Boekman Cultuurmonitor - CBS maatwerktabel arbeidsmarkt CCS	Monitor Creatieve industrie	Waarde van cultuur	CBS Monitor Topsector en: Creatieve Industrie	Zelfstandige n Enquête Arbeid - ZEA - TNO	Instituut GAK - Loots & van Witteloostuijn - Ordering topsector CI naar Cirkels van Throsby	Wike Been en Maarten Keune - Kort en Bondig #6 = topsectoren afbakening
Media en entertainment								
58 Uitgeverijen	x							
581 Uitgeverijen van boeken, tijdschriften e.d.; databanken	x							
5811 Uitgeverijen van boeken	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
5812 Databanken		x						
5813 Uitgeverijen van kranten	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
5814 Uitgeverijen van tijdschriften	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
5819 Overige uitgeverijen, geen software	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
582 Uitgeverijen van software	x							
5821 uitgeverijen van computergames	x	x	x				cirkel 3	
5829 Software-uitgeverijen, geen games	x	x	x	x	x	x		x
59 productie en distributie van films en tv-programma, maken en uitgeven van geluidsopnamen	x							
591 Productie en distributie van films en tv-programma's	x							
5911 Productie van films en tv-programma's	x							
59111 Filmproductie, geen televisiefilms	x	x	x	x	x	x		x
59112 Productie van televisieprogramma's	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
5912 Facilitaire diensten voor film, tv	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
5913 Distributie films en tv-producties	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
5914 Bioscopen	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
5920 Maken en uitgeven geluidsopnamen	x	x	x	x	x	x	cirkel 3	x
60 Verzorgen en uitzenden van radio- en tv-programma's	x							
6010 Radio-omroepen	x	x	x	x				
6020 Televisieomroepen	x	x	x	x		x		
6320 Overige dienstverlenende activiteiten op het gebied van informatie	x	x	x	x				

	CBS definitie - Monitor kunstenaars en afgestudeerden	Boekman Cultuurmonitor - CBS maatwerktabel arbeidsmarkt CCS	Monitor Creatieve industrie	Waarde van cultuur	CBS Monitor Topsector en: Creatieve Industrie	Zelfstandige n Enquête Arbeid - ZEA - TNO	Instituut GAK - Loots & van Witteloostuijn - Ordering topsector CI naar Cirkels van Throsby	Wike Been en Maarten Keune - Kort en Bondig #6 = topsectoren afbakening
6321 Pers- en nieuwsbureaus	x	x	x	x				
6329 Overige informatievoorziening	x	x						
6391 Persagentschappen						x		
6399 Overige dienstverlenende activiteiten ic informatievoorziening						x		
74201 Fotografie	x	x	x	x	x	x	cirkel 2	x
90013 Circus en variété	x	x	x	x		x		
93211 Pret- en themaparken			x	x				
93212 Kermisattracties			x	x				
Creatief zakelijke dienstverlening								
7021 Public relationsbureaus	x	x	x	x	x	x	cirkel 4	x
7111 Architectenbureaus	x	x						
71111 Architecten (geen interieurarchitecten)			x	x	x	x	cirkel 4	x
71112 Interieurarchitecten			x	x		x		
731 Reclamebureaus en handel in advertentieruimte	x							
7311 Reclamebureaus	x	x	x	x	x	x	cirkel 4	x
7312 Handel in advertentieruimte en - tijd			x					
7410 Industrieel design	x	x						
74102 Industrieel en productontwerp			x	x	x	x	cirkel 4	x
74103 Interieur- en ruimtelijk ontwerp			x	x	x	x	cirkel 4	x
74101 Communicatie- en grafisch ontwerp			x	x	x	x	cirkel 4	x
8230 Organiseren van beurzen, congressen		x	x	x		x		

	CBS definitie - Monitor kunstenaars en afgestudeerden	Boekman Cultuurmonitor - CBS maatwerktabel arbeidsmarkt CCS	Monitor Creatieve industrie	Waarde van cultuur	CBS Monitor Topsector en: Creatieve Industrie	Zelfstandige n Enquête Arbeid - ZEA - TNO	Instituut GAK - Loots & van Witteloostuijn - Ordering topsector CI naar Cirkels van Throsby	Wike Been en Maarten Keune - Kort en Bondig #6 = topsectoren afbakening
RUIM BEGRIP								
Creatieve detailhandel								
47594 Winkels in muziekinstrumenten	x							
4761 Winkels in boeken	x	x						
4761 Winkels in lectuur en schrijfwaren	x							
4763 Winkels in audio- en video-opnamen	x	x						
47783 Winkels in schilderijen	x							
47791 Winkels in antiek	x							
Kennisintensieve diensten								
6201 Software ontwikkeling	x							
6202 Adviesbureaus op het gebied van IT	x							
72 Speur- en ontwikkelingswerk	x							
721 Natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk	x							
7211 Biotechnologisch speur- en ontwikkelingswerk	x							
72111 Biotechnologisch landbouwresearch	x							
72112 Medisch-biotechnologisch research	x							
72113 Overig biotechnologisch research	x							
7219 Natuurwetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk (niet biotechnologisch)	x							
72191 Landbouwresearch (geen biotech)	x							
72192 Technische research	x							
72193 Medische research (geen biotech)	x							
72199 R&D Natuurwetenschap, geen biotech	x							
7220 Geesteswetenschappelijke research	x							

CBS definitie - Monitor kunstenaars en afgestudeerden	Boekman Cultuurmonitor - CBS maatwerktabel arbeidsmarkt CCS	Monitor Creatieve industrie	Waarde van cultuur	CBS Monitor Topsector en: Creatieve Industrie	Zelfstandige n Enquête Arbeid - ZEA - TNO	Instituut GAK - Loots & van Witteloostuijn - Ordering topsector CI naar Cirkels van Throsby	Wike Been en Maarten Keune - Kort en Bondig #6 = topsectoren afbakening
--	--	-----------------------------------	--------------------------	--	--	---	---

Overig

141 Kledingindustrie	x
151 Looierijen en lederwarenindustrie	x
310 Meubelindustrie	x
321 Munten- en sieradenindustrie	x
324 Speelgoedindustrie	x
82992 Veilingen van roerende goederen	x
9004 Theaters, schouwburgen en evenementenhallen	x
90042 Evenementenhallen	x
932 Overige recreatie	x

Bijlage 2: Inkomensbestanddelen van het persoonlijke inkomen

1 Inkomen als werknemer

- 1.1 Loon uit dienstverband (o.a loon, salaris, tantième en spaarloon)
- 1.2 Loon in natura
- 1.3 Sociale lasten van werkgever

2 Inkomen als zelfstandige

- 2.1 Inkomen zelfstandig ondernemer
- 2.2 Inkomen directeur-grotaandeelhouder
 - 2.2.1 Loon directeur-grotaandeelhouder
 - 2.2.2 Loon in natura,dir.-grotaandeeh.
- 2.3 Inkomen overige zelfstandige

3 PERSOONLIJK PRIMAIR INKOMEN

4 Uitkering inkomensverzekering

- 4.1 Uitkering bij werkloosheid
- 4.2 Uitkering bij ziekte
- 4.3 Uitkering bij arbeidsongeschiktheid
 - 4.3.1 Uitk. arb.ong.: sociale verz.
 - 4.3.2 Uitk. arb.ong.: partic. verz.
- 4.4 Uitkering bij (nabestaanden)pensioen
 - 4.4.1 Uitk. pensioen: volksverz. (AOW)
 - 4.4.2 Uitk. pensioen: volksverz. (Anw)
 - 4.4.3 Uitk. pensioen: overig
- 4.4 Sociale lasten: uitkeringsinstantie

5 Uitkering sociale voorziening

- 5.1 Uitkering bijstand etc.
 - 5.1.1 Uitkering bijstand
 - 5.1.2 Uitkering, bijstandsgerelateerd
- 5.2 Sociale lasten: bijstandsinstantie

5.4 Uitkering studietoelage

6 Overdracht ontvangen van huishouden

7 PERSOONLIJK BRUTO-INKOMEN

8 Premie inkomensverzekering

8.1 Premie wegens werkloosheid

8.1.1 Premie werkl.: sociale verz.

8.1.1.2 Premie werkl.: werkgever

8.1.1.4 Premie werkl.: uitk.instantie

8.2 Premie wegens ziekte

8.3 Premie wegens arbeidsongeschiktheid

8.3.1 Premie arb.ong.: sociale verz.

8.3.1.2 Premie arb.ong.: werkgever

8.3.1.4 Premie arb.ong.: uitk.instantie

8.3.1.5 Premie arb.ong.: bovenwettelijk

8.3.2 Premie arb.ong.: partic. verz.

8.4 Premie wegens pensioen

8.4.1 Premie pensioen: sociale verz.

8.4.1.1 Premie pensioen: werknemer

8.4.1.2 Premie pensioen: werkgever

8.4.2 Premie pensioen: partic. verz.

9 PERSOONLIJK INKOMEN

Bijlage 3: Bestanddelen vermogenspositie huishouden in de CBS Vermogensstatistiek

- Vermogen: saldo van bezittingen en schulden.
- Vermogen excl. eigen woning: vermogen, exclusief de waarde van de eigen woning en de daarop rustende hypotheekschuld.
- Bezittingen: som van de bank- en spaartegoeden, effecten, de eigen woning, overig onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en de overige bezittingen.
- Financiële bezittingen: som van de bank- en spaartegoeden en effecten.
- Bank- en spaartegoeden: alle tegoeden op rekeningen bij (spaar)banken, inclusief buitenlandse tegoeden.
- Effecten: som van obligaties en aandelen. Obligaties betreft de beurswaarde van waardepapieren in de vorm van een schuldbekentenis tegen een vaste rente. Aandelen betreft de beurswaarde van aandelen en opties alsmede deelname in beleggingen.
- Onroerend goed: som van de waarde van de eigen woning en overig onroerend goed.
- Eigen woning: woning in eigendom en in gebruik als hoofdverblijf.
- Overig onroerend goed: dit betreft bijvoorbeeld een tweede woning, een vakantiewoning, beleggingspanden, een los perceel (zoals een weiland) en dergelijke.
- Ondernemingsvermogen: saldo van bezittingen en schulden behorend tot het bedrijfs- of beroepsvermogen van zelfstandig ondernemers.
- Aanmerkelijk belang: het bedrijfsvermogen van aanmerkelijk belanghouders. Aanmerkelijk belanghouders hebben een bezit van ten minste 5 procent in het geplaatste aandelenkapitaal van een vennootschap.
- Overige bezittingen: dit betreft onder meer contant geld, roerende zaken verhuurd of in gebruik als belegging, trustvermogen, aandeel in onverdeelde boedel, vermogen belast met vruchtgebruik of beperkt eigendom.
- Schulden: som van hypotheekschuld, studieschulden en overige schulden.
- Hypotheekschuld eigen woning: de stand van de schuld waarover rente is verschuldigd. Opgebouwde tegoeden via kapitaalverzekeringen eigen woning zijn deels in mindering gebracht.
- Studieschuld: schulden volgens de wet studiefinanciering, exclusief voorlopige in gift omzetbare schulden.

Bijlage 4: Overzicht gesprekspartners

- Frank Alfrink (ZZP NL)
- Wike Been (RUG)
- Maarten Bloem (CBS)
- Rogier Brom (Boekmanstichting)
- Thomas Drissen (De Creatieve Coalitie)
- Sjoerd Feitsma (Platform ACCT)
- Joost Heinsius (Creative FLIP)
- Caspar de Kieft (Kunstenbond)
- Jessie Koen (TNO)
- Lian Kösters (CBS)
- Ellen Loots (EUR)
- Robert Oosterhuis (OCW)
- Hugo Jan Ruts (Zipconomy)
- Paul Rutten (Paul Rutten Onderzoek)
- Katie Schreiber (Platform ACCT)
- Daan van de Veerdonk (OCW)
- Hardy van de Ven (TNO)
- Martin Verboom (Platform ACCT)
- Koen van Vliet (OCW)
- Rogier Wennink (Platform ACCT)

Bijlage 5: Leden begeleidingscommissie

- Thomas Drissen (De Creatieve Coalitie)
- Sjoerd Feitsma (Platform ACCT)
- Caspar de Kieft (Kunstenbond)
- Jan Jaap Knol (Boekmanstichting)
- Koen van Vliet (OCW)